

שינוי עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית

**בקרב סטודנטים באקדמיה הלומדים בקורסים
הניתנים על ידי קרן שלם**

ובקרב משתלמים בקורסי קרן שלם

(בשנת תשע"ז)

**מוגש על ידי מכלול
יחידת הערכה ומחקר
קרן שלם**

مؤسسة شاليم | **The Shalem Fund**
لتطوير خدمات للأشخاص ذو
التخلف العقلي في السلطات المحلية | for Development of Services for People with
Intellectual Disabilities in the Local Councils
פיתוח שירותים לאדם עם מוגבלות שכלית
התפתחותית ברשויות המקומיות

**חוקרת ראשית: ד"ר עדי לוי-ורד
עוזרות מחקר: גב' מיה סבג, גב' נגה חן**

**שותפות הערכה:
גב' שרון גנות, קרן שלם
גב' תמנע גבאי-מרקביץ', קרן שלם**

מאי 2018

הקדמה

בדו"ח הממצאים הבא, מובאים ומוצגים ממצאי הערכת בחינת שינוי בעמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית בקרב סטודנטים ומשתלמים, לפני ולאחר השתתפותם בקורסים בתחום המש"ה.

הקורסים שהתקיימו בשנת הלימודים תשע"ז יועדו לשתי אוכלוסיות שונות:

1. קורסים לסטודנטים אשר התקיימו בתוך מסגרות אקדמאיות
2. קורסי הכשרה אשר יועדו לאנשי צוות (משתלמים) העובדים במסגרות המיועדות לאנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית.

המסמך הבא מוצג כשני דו"חות נפרדים, אחד אחרי השני, על פי סוגי האוכלוסיות השונות של המשיבים, כמוזכר למעלה. כמו כן, כל דו"ח עומד בפני עצמו מבחינה מבנית (כלומר פרקי המסמך כגון תוכן עניינים, מספרי לוחות ונספחים מובאים לכל אחד מהדו"חות בנפרד).

ראשית, יוצגו ממצאי שינוי העמדות בקרב הסטודנטים אשר השתתפו בקורסי האקדמיה. לאחר מכן, יוצגו ממצאי שינוי העמדות בקרב אנשי הצוות העובדים במסגרות עם אוכלוסייה עם מש"ה ואשר השתלמו בקורסי ההכשרה.

שינוי עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית

**בקרוב סטודנטים באקדמיה
הלומדים בקורסים הנתמכים
על ידי קרן שלם**

תוכן עניינים

5.....	רציונל ומטרת ההערכה
5.....	כלי ההערכה
6.....	אופן איסוף הנתונים
7.....	תיאור מדגם המשיבים
9.....	ממצאי הערכת עמדות הסטודנטים כלפי מש"ה – לפני ואחרי הקורס
17.....	הקשר לאדם עם מש"ה
18.....	השוואה בין ממצאי תשע"ו לממצאי תשע"ז
21.....	מסקנות והמלצות
22.....	נספחים
23.....	נספח 1: שאלות רקע ושאלון עמדות שהועברו בתחילת וסיום הקורסים
26.....	נספח 2: מהימנויות ופריטים בכל תחום ובשאלון העמדות כולו
27.....	נספח 3: הערות המשתתפים בנוגע לשאלון הכללי
30.....	נספח 4: שכיחויות ואחוז כלל המשיבים שענו על השאלונים (לפני ואחרי כל קורס)
31.....	נספח 5: התפלגות דירוגי הסטודנטים (לפני ואחרי הקורס) על היגדים הנוגעים לגורם "זכויות ומסוגלות"
33.....	נספח 6: התפלגות דירוגי הסטודנטים (לפני ואחרי הקורס) על היגדים הנוגעים לגורם "סביבת חיים/השגחה"
34.....	נספח 7: התפלגות דירוגי הסטודנטים (לפני ואחרי הקורס) על היגדים הנוגעים לגורם "התבוננות פנימית"

רציונל ומטרת ההערכה

קרן שלם בשיתוף עם האגף לטיפול באדם עם מש"ה במשרד הרווחה, יוזמת ותומכת בקורסים באקדמיה העוסקים במכלול חייהם של האנשים עם מש"ה, והמכוונים להקנות לסטודנטים, (ביניהם אנשי מקצוע לעתיד או בהווה), רקע וידע ממוקדים אודות עולמו של האדם עם המש"ה, יכולותיו, צרכיו והמענים הקיימים כיום לאוכלוסייה זו.

הערכה זו באה לבחון את יעילות העשייה בערוץ זה תוך התמקדות בבחינת השינוי שחל בעמדות הסטודנטים ביחס לאיכות חייהם של אוכלוסיית האנשים עם מש"ה, בעקבות השתתפות בקורסים אלו.

כלי ההערכה

שאלון לבחינת עמדות כלפי חייהם של אנשים עם מש"ה (ראה נספח 1) -

השאלון, אשר הועבר למשתתפים לפני ואחרי הקורסים, כלל שני חלקים:

חלק א' – מספר שאלות רקע

חלק ב' – שאלון עמדות כלפי אנשים עם מש"ה – כולל 24 היגדים הבודקים עמדות בתחומי תוכן רלוונטיים לעולם המש"ה (כגון: תעסוקה, עצמאות, פרטיות, למידה, חברה, זוגיות, השתלבות בקהילה ועוד). שאלון זה פותח על-ידי צוות מכלול בשיתוף גורמים מקצועיים שונים לאחר מספר מגבלות שנמצאו בשאלון שהועבר בשנת תשע"ה. השאלון בנוי על סולם ליקרט בין 6 דרגות, בין 1 (= כלל לא מסכים) ועד 6 (= מסכים במידה רבה מאוד).

בדיקת תוקף המבנה שנבחנה בשנת תשע"ו הראתה כי ההיגדים נחלקים לשלושה גורמים (הן מבחינה סטטיסטית והן מבחינת תוכן ההיגדים): ($R=$ היגד שלילי)

1. זכויות ומסוגלות (כולל 15 היגדים: 1,2,4,5,6,8,9,12,14,15,17,18,19,23,24)
2. סביבת חיים והשגחה (כולל 2 היגדים: 13R, 3R)
3. התבוננות פנימית (כולל 3 היגדים: 16R, 20R, 21R)

ארבעה היגדים לא נמצאו קשורים באופן מובהק לאף אחד משלושת הגורמים הללו ולכן יוצגו בנפרד (היגדים: 7R, 10R, 11R, 22).

עבור כל אחד מהתחומים בוצעה בדיקת מהימנות אלפא של קרונבאך, על מנת לוודא שאכן כלל השאלות קשורות זו לזו (תוצאות ניתוח זה מוצגות בנספח 2). **המהימנויות הכלליות שנמצאו לשאלון** כפי שהועבר בשנת תשע"ז מוצגות בלוח הבא:

לוח 1 – מהימנות השאלון הכללי (לפני ואחרי כל קורס)

מהימנות כללית	N מס' המשיבים ¹	
0.819	145	שאלון "לפני"
0.818	133	שאלון "אחרי"

הערות המשתתפים בנוגע לשאלון: להלן חלק מההערות/הארות אשר העלו המשיבים על השאלון בנוגע לדברים שהפריעו להם בעת מילוי השאלון (לפירוט כל הערות המשתתפים בנוגע לשאלון הכללי, ראה נספח 3). 40 משיבים פירטו הערות בנוגע לשאלון העמדות בתחילת הקורס ו-24 בסיומו. 17 הערות של משיבים לפני הקורס ו-8 של משיבים לאחר הקורס היו הערות כלליות על השאלון, כאשר 20 מהמשיבים עסקו בקושי לענות עליו כיוון שיש ספקטרום רחב של מש"ה וחיובות רבה לרמת המוגבלות והתפקוד של האדם עם מש"ה. ההיגדים בעיניהם כלליים מדי ותלויים ברמת היכולות של אותו אדם עם מש"ה. 3 משיבים נוספים לפני הקורס ומשיב נוסף לאחר הקורס ציינו כי התקשו לענות על השאלון ללא היכרות עם אנשים עם מש"ה או עם רמות שונות של תפקוד.

כמו כן, 18 מהמשיבים לפני הקורס ו-11 משיבים לאחר הקורס התייחסו להיגדים ספציפיים בשאלון. מתוכם, 12 התייחסו להיגד הנוגע לזכויות שוות לאנשים עם מש"ה, חיזקו ואף רובם הרחיבו שאנשים עם מש"ה צריכים לקבל יותר זכויות מאדם אחר. יחד עם זאת, שניים מהמשיבים ציינו כי הזכויות שניתנות להם קיימות כדי לשמור על בריאותם. זאת ועוד, 7 מהמשיבים לפני הקורס ו-3 משיבים לאחר הקורס, התייחסו על הקושי לענות על נושא ירידת ה"ערך הנדל"ני" בשכונות בהן ישנם מוסדות עבור אנשים עם מש"ה, מכיוון שהתקשו לעשות את ההפרדה בין המציאות הקיימת בשטח לעמדתם האישית.

בנוסף, אצל 4 מהמשיבים לפני הקורס עלו התייחסויות אישיות שבין השאר נוגעים מהתנסותם האישית ושינוי בעמדתם והפחתת הרתיעה עוד לפני הקורס. כמו כן, 4 משיבים לאחר הקורס ציינו את הקורס, ההרצאות והסיוורים לטובה וכי תרמו להם בחיבור לאוכלוסייה של אנשים עם מש"ה, הרחבת הידע והפחתת הדעות הקדומות.

אופן איסוף הנתונים

השאלונים מולאו באופן ידני על-ידי הסטודנטים במפגש הראשון והאחרון של הקורסים שהתקיימו בשנת תשע"ז. המרצים העבירו לסטודנטים את השאלונים למילוי ולאחר מכן החזירו אותם לקרן שלם להזנה וניתוח תוצאותיו. השאלון הועבר ב-15 קורסים אקדמיים שהתקיימו במהלך שנה"ל תשע"ז, באוניברסיטאות ומכללות מוכרות בארץ:

מיומנויות התערבות בגישת למידה משתפת- ריפוי בעיסוק, אוניברסיטת חיפה; סטודיו תכנון מבנה לאנשים עם מש"ה, הטכניון; היבטים פסיכוסוציאליים, אוניברסיטת בר אילן; סנגור עצמי- הסבה, מכללת גבעת וושינגטון; סנגור עצמי- סדירים, מכללת גבעת וושינגטון; סנגור עצמי, סמינר הלכות

בית יעקב; מוגבלות שכלית התפתחותית ונגישות קוגניטיבית, מכללת אורנים; חינוך לאמנות ויצירתיות בקרב מש"ה, מכללת בית ברל; אבחנה כפולה, אוניברסיטת חיפה; האסתטיקה של המוגבלות השכלית, בצלאל; סמינר התערבות מש"ה כאתגר ייחודי להתערבות בעו"ס, מכללת צפת; תזונה של אנשים עם צרכים מיוחדים, העברית רחובות; דרכי התערבות עם אנשים עם מש"ה ומשפחותיהם, האוניברסיטה העברית; מיזמים חברתיים עסקיים לשילוב תעסוקתי של בעלי מוגבלויות, אוניברסיטת בן גוריון; הטיפול באדם עם מש"ה, אוניברסיטת אריאל.

תיאור מדגם המשיבים

מדגם המשיבים לפי קורסים מוצג בלוח 2 שבהמשך, בעוד שתיאור מפורט של כמות הממלאים לפני ואחרי הקורס מופיע בנספח 4.

לפי לוח 2 ניתן לראות כי 242 סטודנטים ענו על השאלונים (מתוך 503 משתתפים בכלל הקורסים, קרי 48% השבה על השאלונים) – חלקם ענו על שאלון "לפני" (217), חלקם ענו על שאלון "אחרי" (161) וחלקם על שני השאלונים - "לפני"+"אחרי" (145 סטודנטים).

אולם, לצורך ההערכה הנוכחית, הוחלט לדגום באופן אקראי כ- 5 סטודנטים מכל קורס (אשר מילאו הן את שאלון ה"אחרי" והן את שאלון ה"לפני") ולבצע את הניתוחים הסטטיסטיים רק על המדגם שהוצא מכלל המשיבים. גודל המדגם אשר נלקח מכל קורס מופיע בלוח 2 שלהלן. סך הכול נבחרו 71 סטודנטים למדגם הנוכחי (כ- 14% מכלל המשתתפים בקורסים).

לוח 2 – שכיחות ואחוז כלל המשיבים שענו על השאלונים (לפני ואחרי כל קורס)

שם הקורס	מספר המשתתפים בקורס	סה"כ שהשיבו על שני השאלונים (לפני ואחרי)	כמות המשתתפים שנבחרה למדגם	% המדגם מכלל המשתתפים בקורס
הטיפול באדם עם מש"ה- אוניברסיטת אריאל.	91	52	5	5.49%
תזונה של אנשים עם צרכים מיוחדים- העברית רחובות.	70	21	5	7.14%
מיומנויות התערבות בגישת למידה משתפת- ריפוי בעיסוק, אוניברסיטת חיפה	60	43	5	8.33%

שם הקורס	מספר המשתתפים בקורס	סה"כ שהשיבו על שני השאלונים (לפני ואחרי)	כמות המשתתפים שנבחרה למדגם	% המדגם מכלל המשתתפים בקורס
סנגור עצמי- הסבה, וסנגור עצמי- סדירים- מכללת גבעת וושינגטון	87 (הסבה- 20, סדירים- 67)	30(8 בהסבה ו-22 בסדירים)	10 (5+5)	11.49%
חינוך לאמנות ויצירתיות בקרב מש"ה- מכללת בית ברל	30	12	5	16.67%
מוגבלות שכלית התפתחותית ונגישות קוגניטיבית- מכללת אורנים	30	11	5	16.67%
סנגור עצמי- סמינר הלכות בית יעקב	25	6	5	20%
דרכי התערבות עם אנשים עם מש"ה ומשפחותיהם- האוניברסיטה העברית	20	7	5	25%
סמינר התערבות מש"ה כאתגר ייחודי להתערבות בעו"ס- מכללת צפת	16	12	5	31.25%
אבחנה כפולה-אוניברסיטת חיפה	16	11	5	31.25%
האסטיקה של המוגבלות השכלית- בצלאל	15	1	1	6.67%
מיזמים חברתיים עסקיים לשילוב תעסוקתי של בעלי מוגבלויות- אוניברסיטת בן גוריון	15	11	5	33.33%
היבטים פסיכוסוציאליים- אוניברסיטת בר אילן	16	14	5	31.25%
סטודיו תכנון מבנה לאנשים עם מש"ה- הטכניון	12	11	5	41.67%
סה"כ	503	242	71	14.12%

ממצאי הערכת עמדות הסטודנטים כלפי מש"ה – לפני ואחרי הקורס

אופן ניתוח הנתונים והצגת הממצאים:

ראשית, חושבו ויוצגו ממוצעי ההיגדים השונים לפי שלושת הגורמים שהגדרנו (זכויות ומסוגלות, סביבת חיים/השגחה והתבוננות פנימית) ואף את ממוצעי ההיגדים הבודדים שלא שויכו לגורם כלשהו. בכל טבלה יוצג הן הממוצע (וסטיית התקן) לפני הקורס והן הממוצע (וסטיית התקן) אחרי הקורס. כמו כן, חושב ממוצע כללי (וסטיית תקן) לכל אחד משלושת הגורמים (לאחר היפוך ההיגדים ההפוכים).

שנית, בחנו את השינוי בדירוגי כל אחד מהמשיבים על ידי השוואה בין הדירוג שנתן לכל היגד בתחילת הקורס לבין הדירוג שנתן בסופו, ואפיינו את השינוי שחל באמצעות 5 קטגוריות: לא חל שינוי, שינוי מתון לחיוב (פער של דרגה אחת לטובה בשאלון סוף קורס), שינוי קיצוני לחיוב (פער של 2 ומעלה דרגות לטובה בשאלון סוף הקורס), שינוי מתון לשלילה (פער של דרגה אחת לשלילה בשאלון סוף קורס) ושינוי קיצוני לשלילה (פער של 2 ומעלה דרגות לשלילה בשאלון סוף הקורס). התפלגות אחוז הסטודנטים שנמצאו בכל אחת מקטגוריות עבור כל היגד – מוצגת אף היא בטבלה בפרק זה.

ממוצע העמדות לפני הקורסים נמצא 4.78 (סטיית תקן 0.47) וממוצע העמדות לאחר הקורסים נמצא 4.92 (סטיית תקן 0.5).

גורם ראשון: זכויות ומסוגלות

טבלה עם השכיחויות המלאות לכל היגד (כמות המשיבים על כל אחת מ-6 הדרגות) **מצורפת בנספח 5**.

לוח 3 – ממוצעי ההיגדים בגורם "זכויות ומסוגלות" (לפני ואחרי הקורס) בחלוקה לתחומים (סולם 1-6)

תת-תחום	היגדים	ממוצע (וסטיית תקן) לפני הקורס	ממוצע (וסטיית תקן) אחרי הקורס
תעסוקה	אנשים עם מש"ה יכולים לעבוד בעבודה שתהיה מספקת ומהנה עבורם	5.35 (0.86)	5.32 (0.94)
	לאנשים עם מש"ה יש שאיפות מקצועיות להתקדם בעבודתם כמו יתר האנשים	4.69 (1.26)	5.01 (1.06)
	אנשים עם מש"ה ברמת תפקוד גבוהה, יכולים לעבוד בעבודה עם הכנסה קבועה	5.54 (0.74)	5.64 (0.68)
עצמאות	אנשים עם מש"ה יכולים לנהל באופן עצמאי עניינים כספיים בחיי היום יום	3.23 (1.18)	3.74 (1.29)
	אנשים עם מש"ה צריכים להיות שותפים בקביעת תזונתם	4.67 (1.22)	5.21 (1.07)
פרטיות הפרטי	אנשים עם מש"ה צריכים להיות שותפים לעיצוב המרחב בו הם חיים	5.28 (0.88)	5.47 (0.80)
	אנשים עם מש"ה צריכים להחזיק במפתח לחדרם ו/או ארונם הפרטי	4.45 (1.39)	4.77 (1.27)

5.37 (0.96)	5.28 (0.81)	אנשים עם מש"ה יכולים ליהנות מפעילות פנאי גם בחברת אנשים ללא מש"ה	חברה
5.54 (0.69)	5.37 (0.8)	אנשים עם מש"ה מסוגלים להפיק תועלת והנאה מלמידה של משהו חדש	למידה
5.53 (0.83)	5.33 (0.93)	אנשים עם מש"ה ברמת תפקוד גבוהה, יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת	
4.86 (1.22)	4.78 (1.17)	אנשים עם מש"ה יכולים לנהל קשר זוגי	זוגיות
4.45 (1.42)	4.56 (1.16)	אנשים עם מש"ה יכולים לנהל יחסים אישיים רומנטיים כמו כולם	
5.68 (0.69)	5.61 (0.84)	על אף המוגבלות, אנשים עם מש"ה יכולים להיות מאושרים	השתלבות בקהילה
5.52 (0.81)	5.16 (1.20)	אנשים עם מש"ה יכולים להיות מועילים לחברה	
5.02 (1.54)	5.24 (1.27)	אנשים עם מש"ה צריכים לקבל בדיוק את אותן הזכויות כמו אנשים ללא מש"ה	
5.15 (0.57)	4.97 (0.59)	סה"כ גורם "זכויות ומסוגלות"	

כפי שניתן לראות בלוח 3, בסך הכל עבור גורם 'זכויות ומסוגלות' ישנו שיפור מתון **במוצע** העמדות לאחר הקורס, אולם שיפור זה נמצא מובהק סטטיסטית ($t(70)=-2.54, p=0.013$). יחד עם זאת בבדיקת כל היגד בנפרד נמצאו רק ארבעה היגדים בהם חל שינוי מובהק סטטיסטית:

לאנשים עם מש"ה יש שאיפות מקצועיות להתקדם בעבודתם כמו יתר האנשים ($t(69)=-2.29, p=0.025$).

אנשים עם מש"ה יכולים לנהל באופן עצמאי עניינים כספיים בחיי היום יום ($t(69)=-3.7, p=0$).

אנשים עם מש"ה צריכים להיות שותפים בקביעת תזונתם ($t(69)=-2.99, p=0.004$).

אנשים עם מש"ה יכולים להיות מועילים לחברה ($t(70)=-2.53, p=0.014$).

אם נסתכל בטבלה המורחבת הנמצאת בנספח 5, נראה כי ב- 9 מתוך 15 ההיגדים המרכיבים גורם זה, למעלה מ- 50% מהמשיבים סימנו **עוד לפני הקורס כי הם מסכימים במידה רבה מאוד עם ההיגד**. במצב המתואר, אין זה מפתיע שלא נצפו שינוי עמדות מובהקים, זאת משום שהעמדות של משתתפי הקורסים היו מלכתחילה גבוהים.

בנוסף, בשלושה מתוך ההיגדים נראה כי ממוצע ההסכמה עם ההיגדים אלו, דווקא ירד לאחר הקורס במידת מה. עם זאת, ניתן לראות בטבלה המורחבת בנספח 5 כי בהיגד "אנשים עם מש"ה יכולים לעבוד בעבודה שתהיה מספקת ומהנה עבורם" דווקא חל שיפור בעמדה עבור היגד זה, כאשר אחוז

המשתתפים שהסכימו במידה רבה מאוד, גדל לאחר הקורס. כמו כן, גם בהיגד "אנשים עם מש"ה יכולים לנהל יחסים רומנטיים כמו כולם" חלה ירידה מתונה בעמדה לאחר הקורס. בהתבוננות על נספח 5 בפרק הנספחים, ניתן לראות שאחוזי ההסכמה עם היגד זה אכן ירדו אך מנגד גם אחוזי ההסכמה במידה רבה מאוד עם היגד זה גדל בכ- 8%. לבסוף, בהיגד האחרון בו נראתה ירידה במוצע ההסכמה עם ההיגד - "אנשים עם מש"ה צריכים לקבל בדיוק את אותם הזכויות כמו אנשים ללא מש"ה", נראה שאכן הייתה ירידה באחוזי ההסכמה בהיגד זה לאחר הקורס.

זאת ועוד, כפי שנכחנו לראות, סיבה אחת לחוסר ההבדל המהותי מבחינת הממוצעים, לפני ואחרי הקורס היא כי **ההשפעה של הקורס יכולה להיות לשני הכיוונים** – סטודנטים שלאחר הקורס עמדויהם השתנו "לטובה" ולעומתם, סטודנטים שאחרי הקורס עמדויהם דווקא השתנו "לרעה". על מנת לבדוק זאת ביצענו מיפוי של דירוגי הסטודנטים, כך שבדקנו עבור כל סטודנט את השינוי שחל בעמדתו, וסיווגנו זאת על פי חמש אפשרויות:

"שינוי קיצוני לרעה" - עמדה שלילית יותר בסוף הקורס, כך שהדירוג בסוף הקורס היה נמוך יותר (עבור היגדים חיוביים)¹ מאשר בתחילת הקורס **בשתי דרגות** או יותר.

"שינוי מתון לרעה" - עמדה שלילית יותר בסוף הקורס, כך שהדירוג בסוף הקורס היה נמוך יותר (עבור היגדים חיוביים) מאשר בתחילת הקורס **בדרגה אחת**.

"לא חל שינוי" – דירוג הסטודנט לפני הקורס **זהה** לדירוג הסטודנט אחרי הקורס.

"שינוי קיצוני לטובה" - עמדה חיובית יותר בסוף הקורס, כך שהדירוג בסוף הקורס היה גבוה יותר (עבור היגדים חיוביים) מאשר בתחילת הקורס **בשתי דרגות** או יותר.

"שינוי מתון לטובה" - עמדה חיובית יותר בסוף הקורס, כך שהדירוג בסוף הקורס היה גבוה יותר (עבור היגדים חיוביים) מאשר בתחילת הקורס **בדרגה אחת**.

לוח 4 מציג את אחוז הסטודנטים הנמצאים בכל אחת מחמש האפשרויות הללו (בכל היגד ובסה"כ):

לוח 4 – מיפוי השינוי שחל בדירוגי הסטודנטים בהיגדי גורם "זכויות ומסוגלות"

תת-תחום	ההיגד	שינוי קיצוני לרעה	שינוי מתון לרעה	לא חל שינוי	שינוי מתון לטובה	שינוי קיצוני לטובה
תעסוקה	אנשים עם מש"ה יכולים לעבוד בעבודה שתהיה מספקת ומהנה עבורם	9.9%	12.7%	52.1%	21.1%	4.2%
	לאנשים עם מש"ה יש שאיפות מקצועיות להתקדם בעבודתם כמו יתר האנשים	4.2%	21.1%	29.6%	31.0%	12.7%

¹ עבור היגדים שליליים זה ההפך, כלומר, שינוי לטובה יחול כאשר הממוצע אחרי הקורס יהיה נמוך מהממוצע לפני הקורס ואילו שינוי לרעה יגדר כאשר הממוצע אחרי הקורס יהיה גבוה מהממוצע לפני הקורס.

תת-תחום	ההיגד	שינוי קיצוני לרעה	שינוי מתון לרעה	לא חל שינוי	שינוי מתון לטובה	שינוי קיצוני לטובה
עצמאות	אנשים עם מש"ה ברמת תפקוד גבוהה, יכולים לעבוד בעבודה עם הכנסה קבועה	4.2%	9.9%	60.6%	22.5%	1.4%
	אנשים עם מש"ה יכולים לנהל באופן עצמאי עניינים כספיים בחיי היום יום	4.2%	11.3%	36.6%	28.2%	18.3%
	אנשים עם מש"ה צריכים להיות שותפים בקביעת תזונתם	8.5%	14.1%	29.6%	19.7%	26.8%
פריטיות	אנשים עם מש"ה צריכים להיות שותפים לעיצוב המרחב בו הם חיים	2.8%	11.3%	56.3%	16.9%	8.5%
	אנשים עם מש"ה צריכים להחזיק במפתח לחדרם ו/או ארונם הפרטי	7.0%	14.1%	43.7%	16.9%	15.5%
חברה	אנשים עם מש"ה יכולים ליהנות מפעילות פנאי גם בחברת אנשים ללא מש"ה	7.0%	8.5%	54.9%	23.9%	5.6%
למידה	אנשים עם מש"ה מסוגלים להפיק תועלת והנאה מלמידה של משהו חדש	1.4%	16.9%	53.5%	19.7%	8.5%
	אנשים עם מש"ה ברמת תפקוד גבוהה, יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת	4.2%	11.3%	53.5%	21.1%	8.5%
זוגיות	אנשים עם מש"ה יכולים לנהל קשר זוגי	8.5%	18.3%	38.0%	28.2%	7.0%
	אנשים עם מש"ה יכולים לנהל יחסים אישיים רומנטיים כמו כולם	15.5%	22.5%	36.6%	11.3%	14.1%
השתלבות בקהילה	על אף המוגבלות, אנשים עם מש"ה יכולים להיות מאושרים	1.4%	12.7%	69.0%	15.5%	1.4%
	אנשים עם מש"ה יכולים להיות מועילים לחברה	1.4%	12.7%	53.5%	25.4%	7.0%
	אנשים עם מש"ה צריכים לקבל בדיוק את אותן הזכויות כמו אנשים ללא מש"ה	11.3%	14.1%	54.9%	7.0%	5.6%
סה"כ גורם זכויות ומסוגלות		6.1%	14.1%	47.94%	20.56%	9.67%

כפי שניתן לראות בלוח 4, על אף שאצל כ-48% לא חל שינוי בעמדות בגורם "זכויות ומסוגלות", לפני אחרי הקורס, בקרב הסטודנטים אשר חל שינוי בעמדותיהם בגורם זה נמצא הן שינוי לטובה והן שינוי לרעה. אחוזי השינוי לטובה עמדו על כ-30% ואילו אחוזי השינוי לרעה עמדו על כ-20%.

אחוז השינוי הגבוה ביותר היה שינוי מתון לטובה (20.56%), אחריו שינוי מתון לרעה (14.1%), שינוי קיצוני לטובה (9.67%) ולבסוף אצל כ-6% מהמשיבים חל שינוי קיצוני לרעה.

ניתן לראות כי השינויים המשמעותיים (והמובהקים) ביותר בעמדות, היו שינויים לטובה בשלושה היגדים הנוגעים לתעסוקה ועצמאות של אנשים עם מש"ה:

לאנשים עם מש"ה יש שאיפות מקצועיות להתקדם בעבודתם כמו יתר האנשים (43.7%).

אנשים עם מש"ה יכולים לנהל באופן עצמאי עניינים כספיים בחיי היום יום (46.5%).

אנשים עם מש"ה צריכים להיות שותפים בקביעת תזונתם (46.5%).

גורם שני: סביבת חיים/השגחה

טבלה עם השכיחויות המלאות לכל היגד (כמות המשיבים על כל אחת מ-6 הדרגות) **מצורפת בנספח 6.**

להלן לוח 5 המציג את ממוצעי ההיגדים לפני ואחרי הקורס ולאחריו לוח 6 המתייחס לשינוי שחל בדירוגים של כל אחד מהסטודנטים שהשתתפו. (יש לשים לב כי מדובר על היגדים בעלי עמדה שלילית ולכן ממוצע גבוה משקף עמדה שלילית ואילו ממוצע נמוך משקף עמדה חיובית כלפי מש"ה)

לוח 5 – ממוצעי ההיגדים בגורם "סביבת חיים/השגחה" (לפני ואחרי הקורס) (סולם 1-6)

ממוצע (וסטיית תקן)	ממוצע (וסטיית תקן)	ההיגד
אחרי הקורס	לפני הקורס	
3.51 (1.23)	3.53 (1.26)	אנשים עם מש"ה חייבים להיות תחת השגחה מתמדת
3.15 (1.17)	3.25 (1.14)	לאנשים עם מש"ה טוב יותר להיות בסביבה של אנשים כמוהם
*3.67 (0.87)	*3.61 (0.99)	סה"כ גורם סביבת חיים/השגחה

*חישוב סה"כ הממוצע, חושב לאחר היפוך ההיגדים השליליים.

בגורם זה לא נמצאו היגדים בהם התקבלה מובהקות סטטיסטית להבדל בין הממוצע לפני הקורס לממוצע אחרי הקורס. ($p > 0.05$)

מהמוצג בלוח 5 ניתן לראות כי לא חל שינוי משמעותי בממוצע העמדות לפני ואחרי הקורס בגורם "סביבת חיים/השגחה", אולם, אם נבחן את התפלגות התשובות המופיעה בלוח 6 נראה שלא כך הוא הדבר. על אף כי בקרב 38% מהסטודנטים לא חל שינוי, אצל כ-34% מהם חל שינוי "לטובה" בעמדותיהם כלפי מש"ה, ואילו בכ-27% נוספים חל שינוי "לרעה". דפוס זה של שינוי תפיסתי לשני הכיוונים התקבל גם בגורם הראשון של "זכויות ומסוגלות".

לוח 6 – מיפוי השינוי שחל בדירוגי הסטודנטים בהיגדי גורם "סביבת חיים/השגחה"

(מאחר וההיגדים הם שליליים – "שינוי לטובה" הוגדר כאשר הדירוג אחרי הקורס היה נמוך מהדירוג לפני הקורס ואילו שינוי לרעה הוגדר כאשר הדירוג אחרי הקורס היה גבוה מהדירוג לפני הקורס)

ההיגד	שינוי קיצוני לרעה	שינוי מתון לטובה	לא חל שינוי	שינוי קיצוני לטובה	שינוי מתון לטובה
אנשים עם מש"ה חייבים להיות תחת השגחה מתמדת	15.5%	21.1%	35.2%	15.5%	21.1%
לאנשים עם מש"ה טוב יותר להיות בסביבה של אנשים כמוהם	7.0%	22.5%	40.8%	19.7%	9.9%
סה"כ גורם סביבת חיים/השגחה	11.25%	21.8%	38.0%	16.2%	12.7%

גורם שלישי: התבוננות פנימית

טבלת השכיחויות המלאות לכל היגד (כמות המשיבים על כל אחת מ- 6 הדרגות) **מצורפת בנספח 7**. להלן לוח 7 המציג את ממוצעי ההיגדים לפני ואחרי הקורס ולאחריו לוח 8 המתייחס לשינוי שחל בדירוגים של כל אחד מהסטודנטים שהשתתפו. (יש לשים לב כי מדובר על היגדים בעלי עמדה שלילית ולכן ממוצע גבוה משקף עמדה שלילית ואילו ממוצע נמוך משקף עמדה חיובית כלפי מש"ה).

לוח 7 – ממוצעי ההיגדים בגורם "התבוננות פנימית" (לפני ואחרי הקורס) (סולם 1-6)

ההיגד	ממוצע (וסטיית תקון) לפני הקורס	ממוצע (וסטיית תקון) אחרי הקורס
כשאני רואה אנשים עם מש"ה אני חש/ה רגיעה	2.09 (1.32)	2.01 (1.28)
אני אעדיף שלא לגור בשכונה שבה חיים אנשים עם מש"ה	1.39 (1.08)	1.39 (1.01)
קיום מוסדות ושירותים לאנשים עם מש"ה בשכונה מסוימת מפחית מערך הבתים באותה שכונת המגורים	2.17 (1.61)	2.13 (1.53)
סה"כ גורם התבוננות פנימית	5.12 (0.94)	5.16 (0.87)

*חישוב סה"כ הממוצע, חושב לאחר היפוך ההיגדים השליליים.

כפי שניתן לראות בלוח 7, גם בגורם "התבוננות פנימית" בדומה לגורמים הקודמים, על סמך ממוצעי העמדות, לא חל שינוי בעמדות הסטודנטים לפני ואחרי הקורס. כמו כן, לא נמצאה מובהקות סטטיסטית ($p > 0.05$) לשינוי בעמדה בכל היגד לפני ואחרי הקורס.

לוח 8 – מיפוי השינוי שחל בדירוגי הסטודנטים בהיגדי גורם "התבוננות פנימית"

(מאחר וההיגדים הם שליליים – "שינוי לטובה" הוגדר כאשר הדירוג אחרי הקורס היה נמוך מהדירוג לפני הקורס ואילו שינוי לרעה הוגדר כאשר הדירוג אחרי הקורס היה גבוה מהדירוג לפני הקורס)

ההיגד	שינוי קיצוני לרעה	שינוי מתון לרעה	לא חל שינוי	שינוי מתון לטובה	שינוי קיצוני לטובה
כשאני רואה אנשים עם מש"ה אני חש/ה רתיעה	5.6%	15.5%	50.7%	16.9%	9.9%
אני אעדיף שלא לגור בשכונה שבה חיים אנשים עם מש"ה	5.6%	2.8%	80.3%	7.0%	2.8%
קיום מוסדות ושירותים לאנשים עם מש"ה בשכונה מסוימת מפחית מערך הבתים באותה שכונת המגורים	16.9%	11.3%	47.9%	11.3%	12.7%
סה"כ גורם התבוננות פנימית	9.37%	9.87%	59.63%	11.63%	8.47%

בדומה לממצאים שהתקבלו בשני הגורמים הראשונים, גם בגורם "התבוננות פנימית" נראה כי קיימות שתי מגמות הפוכות של שינוי – אצל מעל ממחצית מהמשתתפים לא חל שינוי, אצל כ-19% חל שינוי "לרעה" ואצל כ-20% חל שינוי "לטובה". יחד עם זאת, מהתבוננות בטבלה המורחבת הנמצאת בנספח 7, נוכל לראות כי בגורם זה, מרבית המשיבים מלכתחילה, לפני הקורס, כלל לא הסכימו עם ההיגדים אלו המשקפים עמדות שליליות כלפי מש"ה. כלומר עמדותיהם הראשוניות של הסטודנטים בגורם זה, היו חיוביות ולכן לא חל שינוי רב לאחר הקורס.

היגדים "בודדים" (לא סווגו לאף גורם)

על מנת לא להציג היגדים חיוביים ושליליים ביחד, פיצלנו את 3 ההיגדים ה"בודדים" ה"שליליים" שממצאיהם יוצגו ראשונים (לוחות 9+10) ולאחריהם יוצגו הממצאים עבור ההיגד הבודד הרביעי (לוח 11).

להלן לוח 9 המציג את ממוצעי ההיגדים אלו לפני ואחרי הקורס ולאחריו לוח 10 המתייחס לשינוי שחל בדירוגים של כל אחד מהסטודנטים שהשתתפו.

לוח 9 – ממוצעי ההיגדים ה"בודדים" (לפני ואחרי הקורס) (סולם 1-6)

ההיגד	ממוצע (וסטיית תקן) לפני הקורס	ממוצע (וסטיית תקן) אחרי הקורס
אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת	3.66 (1.45)	3.16 (1.73)
אנשים עם מש"ה זקוקים פחות לחיי חברה מאנשים ללא מש"ה	1.44 (1.09)	1.53 (1.28)
אנשים עם מש"ה חסרים כישורים חברתיים בהשוואה לאנשים ללא מש"ה	3.13 (1.59)	2.79 (1.37)

לוח 10 – מיפוי השינוי שחל בדירוגי הסטודנטים בהיגדים "בודדים" המשקפים עמדות שליליות
(מאחר וההיגדים הם שליליים – "שינוי לטובה" הוגדר כאשר הדירוג אחרי הקורס היה נמוך מהדירוג לפני הקורס ואילו שינוי לרעה הוגדר כאשר הדירוג אחרי הקורס היה גבוה מהדירוג לפני הקורס)

ההיגד	שינוי קיצוני לרעה	שינוי מתון לרעה	לא חל שינוי	שינוי מתון לטובה	שינוי קיצוני לטובה
אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת	16.9%	11.3%	21.1%	16.9%	33.8%
אנשים עם מש"ה זקוקים פחות לחיי חברה מאנשים ללא מש"ה	7.0%	7.0%	71.8%	9.9%	2.8%
אנשים עם מש"ה חסרים כישורים חברתיים בהשוואה לאנשים ללא מש"ה	12.7%	19.7%	21.1%	15.5%	31.0%

בלוח 10 ניתן לראות כי בהיגד "אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת" נראה שיפור בעמדה "לטובה" אצל מעל 50% מהמשיבים לעומת שינוי "לרעה" אצל כ- 28% מהמשיבים. בדומה לכך, בהיגד "אנשים עם מש"ה חסרים כישורים חברתיים בהשוואה לאנשים ללא מש"ה" חל שינוי לטובה בעמדה "לטובה" אצל כ-46% מהמשיבים לעומת שינוי "לרעה" אצל כ-32% מהמשיבים. זאת ועוד, בהיגד בו נראה שחל שינוי קל "לרעה" לפי הממוצע- "אנשים עם מש"ה זקוקים פחות לחיי חברה מאנשים ללא מש"ה", בולט הממצא כי אצל 71.8% מהמשיבים לא חל שינוי בעמדה ככלל. בהתבוננות חוזרת בלוח 9, נראה כי מלכתחילה ממוצע דירוג המשיבים את היגד זה היה נמוך ושיקף חוסר הסכמה עם ההיגד.

קעת נעבור להתבונן בהיגד הבודד הרביעי הכתוב כעמדה חיובית: "כשאני רואה אנשים עם מש"ה אני חש/ה רצון לעזור". ממוצע ההיגד לפני הקורס הוא 4.8 (עם סטיית תקן 1.06) ואילו הממוצע שהתקבל אחרי הקורס הוא 4.57 (עם סטיית תקן 1.22).

לוח 11 – מיפוי השינוי שחל בדירוגי הסטודנטים בהיגדים בודדים המשקפים עמדות חיוביות

ההיגד	שינוי קיצוני לרעה	שינוי מתון לרעה	לא חל שינוי	שינוי מתון לטובה	שינוי קיצוני לטובה
כשאני רואה אנשים עם מש"ה אני חש/ה רצון לעזור	12.7%	22.5%	39.4%	21.1%	2.8%

מלוח 11 עולה כי כ-39% מהמשיבים לא שינו את עמדתם בין תחילת הקורס וסיומו ביחס לרצון שלהם לעזור כאשר הם רואים אנשים עם מש"ה. על פי ממוצע דירוג המשיבים לפני הקורס, נראה שגם כאן, עמדת המשיבים לגביי היגד זה הייתה חיובית מלכתחילה. יחד עם זאת, נראה כי השינוי "לרעה" בעמדה זאת גדול (35.2%) מהשינוי "לטובה" בהיגד זה (23.9%).

הקשר לאדם עם מש"ה

לוח 12 – השוואת ממוצע (וס"ת) עמדות לפני הקורס לפי היכרות אישית עם אדם עם מש"ה

מכירים אנשים עם מש"ה	לא מכירים אנשים עם מש"ה	ההיגד
5.59** (0.73)	4.86** (1.37)	אנשים עם מש"ה יכולים להיות מועילים לחברה
5.10* (0.98)	4.55* (1.09)	כשאני רואה אנשים עם מש"ה אני חש/ה רצון לעזור

**a<0.01 *a<0.05

לוח 13 – השוואת ממוצע (וס"ת) עמדות אחרי הקורס לפי היכרות אישית עם אדם עם מש"ה

מכירים אנשים עם מש"ה	לא מכירים אנשים עם מש"ה	ההיגד
1.72* (1.16)	2.41* (1.7)	קיום מוסדות ושירותים לאנשים עם מש"ה בשכונה מסוימת מפחית מערך הבתים באותה שכונת המגורים

*a<0.05

לוח 14 – השוואת הפער בממוצע (וס"ת) עמדות לפני ואחרי הקורס לפי היכרות אישית עם אדם עם מש"ה

מכירים אנשים עם מש"ה	לא מכירים אנשים עם מש"ה	ההיגד
0.31* (1.2)	-0.38* (1.29)	לאנשים עם מש"ה טוב יותר להיות בסביבה של אנשים כמוהם
-0.07** (0.65)	0.67** (1.43)	אנשים עם מש"ה יכולים להיות מועילים לחברה

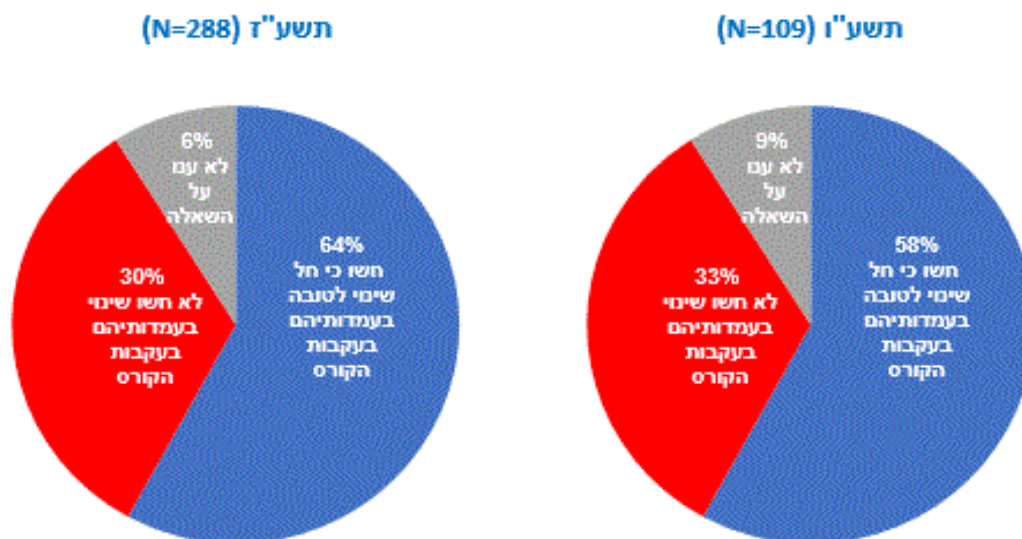
**a<0.01 *a<0.05

בהשוואת עמדות הסטודנטים המכירים באופן אישי אדם עם מש"ה לעומת אלו שאינם מכירים אדם עם מש"ה באופן אישי לפני הקורס, נמצאו שני היגדים בלבד בהם קיים הבדל מובהק, כך שסטודנטים עם היכרות אישית עם אנשים עם מש"ה מראים עמדות חיוביות יותר (ראה לוח 12). בדומה לכך, בבחינת השינוי בעמדות, קרי הפער, נמצא גם כן הבדל מובהק עבור שני היגדים בלבד, כאשר בהיגד "לאנשים עם מש"ה טוב יותר להיות בסביבה של אנשים כמוהם", דווקא בקרב סטודנטים עם היכרות אישית עם אדם עם מש"ה, נראה שינוי קל "לרעה" בעמדה (היגד שלילי) ואילו בקרב סטודנטים שאינם מכירים אנשים עם מש"ה שהראו שינוי דומה "לטובה". בהיגד השני "אנשים עם מש"ה יכולים להיות מועילים לחברה", סטודנטים שמכירים אנשים עם מש"ה הראו שינוי מועט ביותר בעמדה "לרעה" ואילו סטודנטים שאינם מכירים אדם עם מש"ה באופן אישי הראו שינוי גדול יותר "לטובה" בעמדותיהם (ראה לוח 14).

השוואה בין ממצאי תשע"ו לממצאי תשע"ז

התייחסות אישית לשינוי עמדות כלפי מש"ה בעקבות הקורס- השוואה בין שנת תשע"ו לתשע"ז:

להלן השוואה בין ממצאי שנת תשע"ו לממצאי שנת תשע"ז בהתייחס לשינוי עמדות הסטודנטים כלפי מש"ה בעקבות הקורס (כפי שמוצגים בגרפים הבאים):

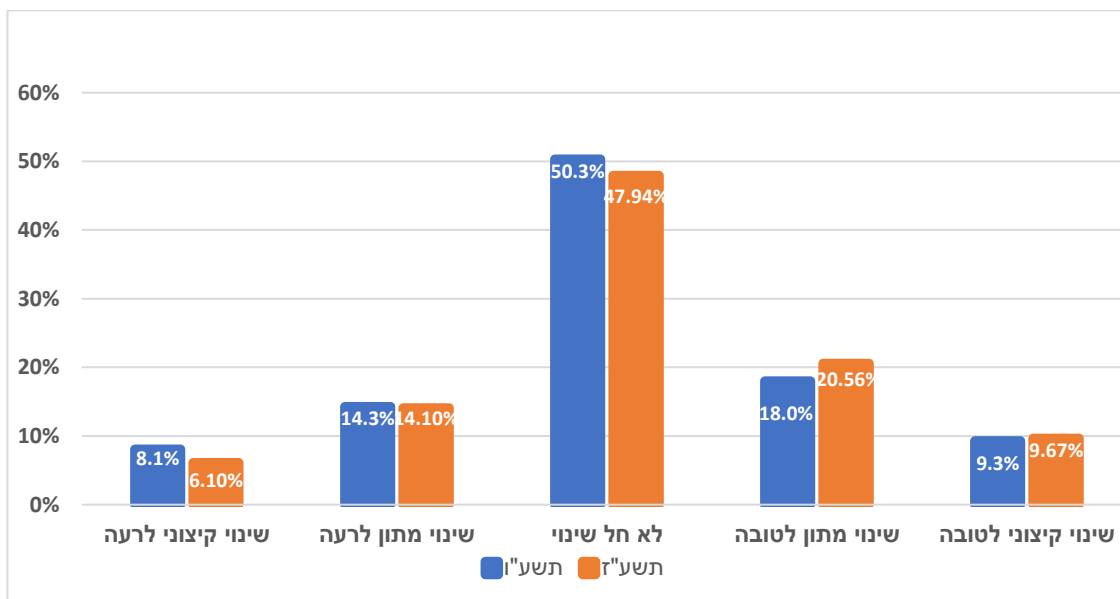
1

כפי שניתן לראות, בהתייחס להתייחסות אישית של הסטודנטים לשינוי עמדתם כלפי מש"ה בעקבות הקורס בו לקחו חלק, ממצאי שנת תשע"ז נמצאו דומים ביותר לממצאי שנת תשע"ו. אלו מעידים כי בקורסי שתי השנים העוקבות, אצל כ-60% מהסטודנטים חל שינוי לטובה בעמדות לעומת כ-30% מהסטודנטים שדיווחו כי חשו שלא חל שינוי בעמדותיהם.

חשוב לציין כי מתוך אלו שסימנו כי לא חשו שינוי בעמדותיהם בעקבות הקורס, כמעט עשירית מהם משנת תשע"ו (3 משיבים) וכמחצית מהם בשנת תשע"ז (14 משיבים) ציינו כי כבר לפני הקורס עמדתם היו חיוביות כלפי אוכלוסיית המש"ה.

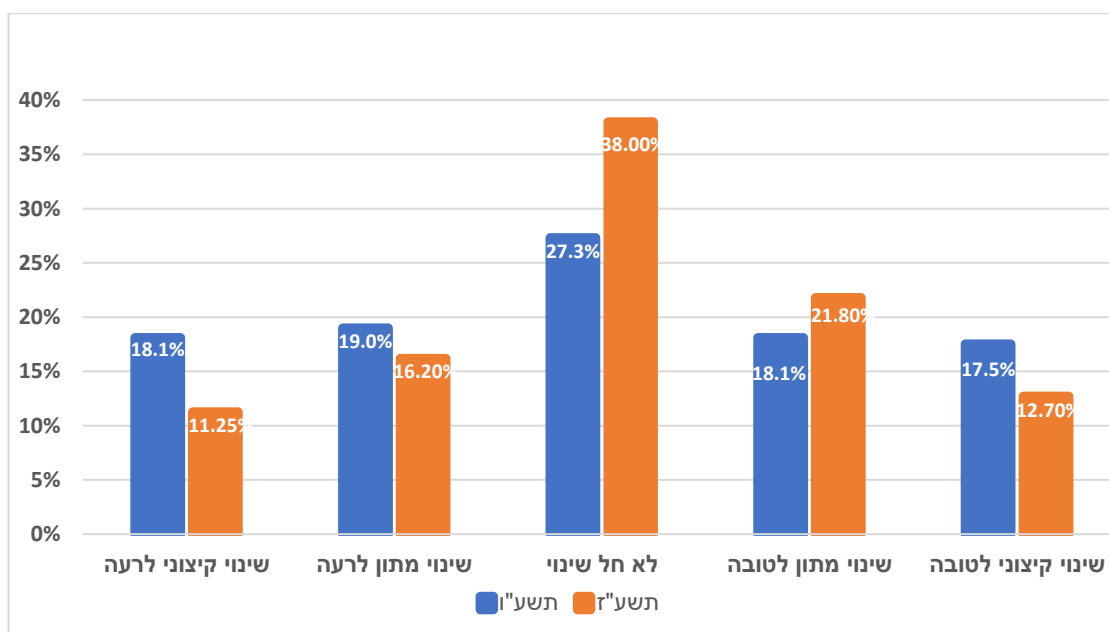
דפוס השינוי עמדות הסטודנטים לפני ואחרי הקורס (ב-%) - השוואה בין שנת תשע"ו לתשע"ז

גורם "זכויות מסוגלות":

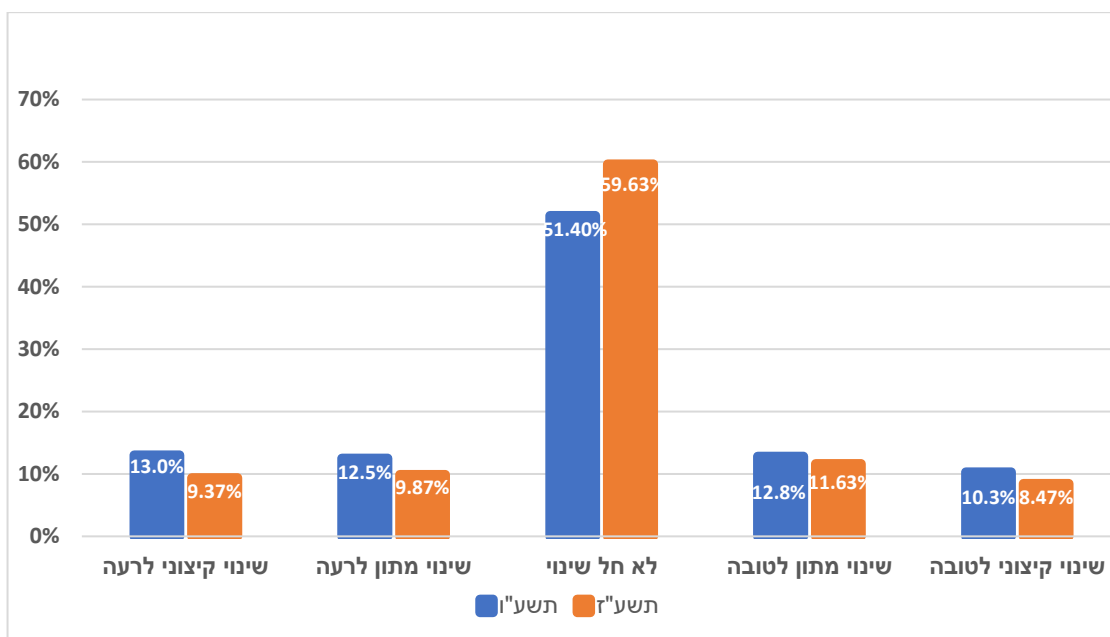
כפי שניתן לראות, דפוס שינוי העמדות בהיגדי גורם "זכויות ומסוגלות", נמצא בעל דמיון רב בין אלו שלקחו חלק בקורסי האקדמיה של שנת תשע"ו לבין אלו של שנת תשע"ז.

גורם "סביבת חיים השגחה":

בדומה לגורם "זכויות ומסוגלות", גם בהיגדי גורם "סביבת חיים והשגחה" נמצא דמיון רב בין דפוסי שינויי העמדות בין אלו שלקחו חלק בקורסי האקדמיה של שנת תשע"ו לבין אלו של שנת תשע"ז. דפוס השינויים "לטובה" דומה בין תשע"ו לתשע"ז, כאשר בשנת תשע"ו נראו יותר שינויים קיצוניים "לטובה" בעמדות המשיבים (17.5%) מאשר בשנת תשע"ז (12.7%). כמו כן, בשנת תשע"ו נמצא דפוס שינויים "לרעה" גדול יותר (כ-37%) מאשר בשנת תשע"ז (כ-27%). בנוסף, אחוז הסטודנטים אצלם נראה כי לא חל שינוי בעמדותיהם, נמצא גדול יותר בשנת תשע"ז (38%) מאשר בשנת תשע"ו (כ-27%).

גורם "התבוננות פנימה":

בדומה לגורמים האחרים, גם בגורם "התבוננות פנימה", נמצא דמיון רב ביותר בין דפוסי שינויי העמדות בין אלו שלקחו חלק בקורסים בשנת תשע"ו לבין אלו שהשתתפו בקורסים בשנת תשע"ז. נראה שבין כל הגורמים, בגורם "התבוננות פנימה", אחוז המשיבים שאצלם נמצא שלא חל שינוי בעמדותיהם הן בשנת תשע"ו והן בשנת תשע"ז, הוא המשמעותי ביותר (מעל מחצית מהמשתתפים).

מסקנות והמלצות

בדומה לממצאי שנה"ל תשע"ו, גם ממצאי תשע"ז מעידים כי בעמדות הסטודנטים אשר היו חיוביות בדרך כלל מלכתחילה, לא חל שינוי משמעותי. שוב עולה כי חלו שינויים לטובה אך גם לרעה. השינוי לרעה מקורו כנראה בחשיפה לאוכלוסיית המש"ה, אשר יכולה לעיתים להיות מטלטלת. יחד עם זאת, השוואת ממצאי תשע"ו ותשע"ז והעקביות המתבטאת בהשוואה זו, משקפים את מהימנות כלי המחקר, ואת מהימנות הממצאים.

אחת המסקנות הבולטות שעלו מתוך ממצאים אלו ואף ממצאי השנים הקודמות היא כי יש לבחון מחדש את הערכת השינוי התפיסתי כמדד לתרומת הקורסים. כלומר, סביר מאוד להניח, וכפי שהממצאים מצביעים, שקורס אחד בן 28 שעות אקדמיות, אין ביכולתו לייצר שינויים מרחיקי לכת בתפיסות ובעמדות מושרשות ומבוססות כלפי אוכלוסייה כזו או אחרת. לכן, נראה כי שינוי תפיסתי, במיוחד כאשר הוא נמדד באמצעות שאלונים כמותיים בעלי "רגישות" גבוהה (בשל תוכנם), איננו משמש כאינדיקטור מתאים מספיק לבחינת תרומתם של קורסים עבור המשתתפים בהם. יחד עם זאת, תרומתם של הקורסים ניכרת במגוון מדדים אחרים, כפי שמופיע בדו"חות הערכה של קרן שלם המבוססים על שאלוני המשוב שממלאים משתתפי הקורסים בסוף כל קורס.

המלצת וועדת כוח אדם שדנה בממצאים העלתה כי יש לבצע חשיבה נוספת לגבי מטרות קורסים אלו ובהתאם לגבי המדדים המתאימים ביותר לבחינת תרומתם.

המלצה נוספת שעלתה היא לבטל את שאלוני העמדות, אך במקומם להוסיף לשאלוני המשוב שאלות פתוחות המתייחסות לשינוי שחל בקרב משתתפי הקורסים (ביניהם גם השינוי התפיסתי והעמדות כלפי אוכלוסייה זו).

נספחים

נספח 1: שאלות רקע ושאלון עמדות שהועברו בתחילת וסיום הקורסים

תאריך: _____ שם האוניברסיטה/מכללה _____
שם הקורס: _____

שלום רב,
הקורס שכעת סיימת מתקיים בתמיכת קרן שלם הפועלת לקידום איכות חייהם של אנשים עם מש"ה (מוגבלות שכלית – התפתחותית) בקהילה. במטרה להעריך את תרומת הקורס נודה לך על מילוי השאלון הבא, הכולל שלושה חלקים:
חלק א' – שאלון פרטים אישיים.
חלק ב' – שאלון עמדות כלפי מש"ה (מילאת אותו בתחילת הקורס וכעת הנך מתבקש למלאו בשנית).
חלק ג' – שאלון להערכת הקורס עצמו.

השאלון הנו אנונימי, אך לצורך הצמדה לשאלון שמילאת בתחילת הקורס אנא ציינו 4 ספרות

אחרונות של תעודת הזהות שלך: | | | |

לצורך מעקב בהמשך, נודה לך אם תכתוב לנו את כתובת המייל שלך: _____

אנו מודים לך מאוד על שיתוף הפעולה!

שאלון פרטים אישיים (אנא הקף בעיגול)

1. מגדר: א. גבר ב. אישה 2. משתייך לחברה ה: א. יהודית ב. ערבית

ג. אחר

3. מגזר: א. חילוני ב. מסורתי ג. דתי ד. חרדי

4. שנת לידה: _____

5. תעודת לימודים אחרונה:

א. תעודת בגרות ב. תעודה מקצועית ג. תואר ראשון ד. תואר שני ה. תואר

שלישי ו. אחר

ב. האם יש לך היכרות אישית עם אדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית (בן משפחה

או חבר קרוב)?

א. לא ב. כן. אם כן, מהי מידת קרבה? _____

ג. מהו תחום עיסוקך?

ד. האם זה הקורס הראשון שלך שנוגע בנושא של אנשים עם מוגבלות שכלית

התפתחותית? כן / לא

ה. מדוע בחרת להשתתף בקורס (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת)?

☐ קראתי את הסילבוס והוא נשמע מעניין	☐ הוא רלוונטי לתחום העבודה שלי	☐ זה היה קורס חובה עבורי
☐ רציתי ללמוד על אוכלוסיות שיכולות להיות רלוונטיות לעיסוק שלי	☐ הקורס הסתדר לי עם לוח הזמנים שלי	☐ שמעתי מחברים שהוא מעניין
אחר – פרט:		☐ רציתי להרחיב אופקים וללמוד על תחום חדש

שאלות עמדות אודות איכות חייהם של אנשים עם מש"ה

(= מוגבלות שכלית התפתחותית)

(בסיומו של קורס אקדמי מטעם קרן שלם)

לפניכם 24 היגדים. אנא ציינו ב- X את מידת הסכמתכם עם כל אחד מההיגדים, על הרצף שבין אי-הסכמה מוחלטת (=1) לבין הסכמה מלאה (=6). אנא השיבו על השאלון תוך התייחסות לאנשים עם מוגבלות שכלית **ברמה קלה עד בינונית**. בכל מקום בו כתוב **מש"ה**, הכוונה היא ל**מוגבלות שכלית התפתחותית**, כלומר, פיגור שכלי.

מסכים במידה רבה מאוד (6)					כלל לא מסכים (1)	היגדים
6	5	4	3	2	1	1. אנשים עם מש"ה יכולים לעבוד בעבודה שתהיה מספקת ומהנה עבורם
6	5	4	3	2	1	2. לאנשים עם מש"ה יש שאיפות מקצועיות להתקדם בעבודתם כמו יתר האנשים
6	5	4	3	2	1	3. אנשים עם מש"ה חייבים להיות תחת השגחה מתמדת
6	5	4	3	2	1	4. אנשים עם מש"ה יכולים לנהל באופן עצמאי עניינים כספיים בחיי היום יום
6	5	4	3	2	1	5. אנשים עם מש"ה צריכים להיות שותפים בקביעת תזונתם
6	5	4	3	2	1	6. אנשים עם מש"ה צריכים להיות שותפים לעיצוב המרחב בו הם חיים
6	5	4	3	2	1	7. אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת
6	5	4	3	2	1	8. אנשים עם מש"ה צריכים להחזיק במפתח לחדרם ו/או ארונם הפרטי
6	5	4	3	2	1	9. אנשים עם מש"ה מסוגלים להפיק תועלת והנאה מלמידה של משהו חדש
6	5	4	3	2	1	10. אנשים עם מש"ה זקוקים פחות לחיי חברה מאנשים ללא מש"ה
6	5	4	3	2	1	11. אנשים עם מש"ה חסרים כישורים חברתיים בהשוואה לאנשים ללא מש"ה
6	5	4	3	2	1	12. אנשים עם מש"ה יכולים ליהנות מפעילות פנאי גם בחברת אנשים ללא מש"ה
6	5	4	3	2	1	13. לאנשים עם מש"ה טוב יותר להיות בסביבה של אנשים כמוהם

מסכים במידה רבה מאוד (6)					כלל לא מסכים (1)	היגדים
6	5	4	3	2	1	14. אנשים עם מש"ה יכולים לנהל קשר זוגי
6	5	4	3	2	1	15. אנשים עם מש"ה יכולים לנהל יחסים אישיים רומנטיים כמו כולם
6	5	4	3	2	1	16. כשאני רואה אנשים עם מש"ה אני חש/ה רגיעה
6	5	4	3	2	1	17. על אף המוגבלות, אנשים עם מש"ה יכולים להיות מאושרים
6	5	4	3	2	1	18. אנשים עם מש"ה יכולים להיות מועילים לחברה
6	5	4	3	2	1	19. אנשים עם מש"ה צריכים לקבל בדיוק את אותן הזכויות כמו אנשים ללא מש"ה
6	5	4	3	2	1	20. אני אעדיף שלא לגור בשכונה שבה חיים אנשים עם מש"ה
6	5	4	3	2	1	21. קיום מוסדות ושירותים לאנשים עם מש"ה בשכונה מסוימת מפחית מערך הבתים באותה שכונת המגורים
6	5	4	3	2	1	22. כשאני רואה אנשים עם מש"ה אני חש/ה רצון לעזור
6	5	4	3	2	1	23. אנשים עם מש"ה ברמת תפקוד גבוהה, יכולים לעבוד בעבודה עם הכנסה קבועה
6	5	4	3	2	1	24. אנשים עם מש"ה ברמת תפקוד גבוהה, יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת

במידה וברצונך להעיר / להאיר / לסייג / או להתייחס לשאלון (או להיגדים ספציפיים) – חשוב לנו לשמוע זאת:

נספח 2: מהימנויות ופריטים בכל תחום ובשאלון העמדות כולו (מהימנויות שאלון "אחרי" מסומנות באדום)

מהימנות	מספר פריטים	פירוט הפריטים
כלל השאלון	24	1, 2, 3 הפוך, 4, 5, 6, 7 הפוך, 8, 9, 10 הפוך, 11 הפוך, 12, 13 הפוך, 14, 15, 16 הפוך, 17, 18, 19, 20 הפוך, 21 הפוך, 22, 23, 24
זכויות ומסוגלות	15	1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 23
סביבת חיים/השגחה	2	3 הפוך, 13 הפוך
התבוננות פנימית	3	16 הפוך, 20 הפוך, 21 הפוך

נספח 3: הערות המשתתפים בנוגע לשאלון הכללי

טבלת הערות המשתתפים בנוגע לשאלון הכללי (לפני ואחרי הקורס, תשובות שניתנו בשאלון לאחר הקורס מסומנות באדום)

	התייחסויות להיגדים ספציפיים
"צריכים הדרכה וייעוץ כאשר הם בסוף מחליטים".	היגד 4: אנשים עם מש"ה יכולים לנהל באופן עצמאי עניינים כספיים בחיי היום יום.
"כן אך לא כמו כולם"	היגד 15: אנשים עם מש"ה יכולים לנהל יחסים אישיים רומנטיים כמו כולם
"בעבר כן גדול"	היגד 16: כשאני רואה אנשים עם מש"ה אני חשה/רתיעה
"צריכים לקבל יותר"; "ואף יותר"; "צריכים לקבל יותר זכויות"; "אנשים עם מש"ה צריכים לקבל זכויות זהות ואף יותר מאנשים ללא מש"ה"; "אנשים עם מש"ה צריכים לקבל אפילו יותר זכויות מאדם רגיל"; "צריכים לקבל יותר זכויות מהאדם ללא מש"ה"; "אותו דבר ויותר"; "צריכים הרבה יותר! בהיותי מורה לטכנולוגיה מסייעת בחנ"מ אני עדה ליכולות הרבות והפוטנציאליות- היות והטכנולוגיה מאפשרת עבורם בתחומים רבים להתנהל בצורה יעילה יותר וכן למרות מוגבלותם בתחום התפקודי- הפתעות רבות!"; "צריכים לקבל אפילו יותר"; "אנשים עם מש"ה זכאים לאותן זכויות אך מגיעות להן זכויות נוספות"; " לגבי זכויות של אנשים עם מש"ה, הם צריכים לקבל זכויות כמו אנשים ללא, ובעיניי מגיע להם יותר זכויות" הם צריכים לקבל יחס מהאוכלוסייה יחס לאנשים ללא מש"ה אך יש להם זכויות מתאימות להם מכורח המגבלות הרפואיות שכן כדאי שישמרו"; "חושב שלכל אדם מגיעות כל הזכויות באשר הן כי הוא אדם, עם זאת צריך לבדוק האם ישנן זכויות אשר יכולות לפגוע בו בהתייחס למצבו הפיזי או המנטלי"; "האם מדובר על זכויות כלליות או זכויות כגון ביטוח לאומי? הניסוח מבלבל"	היגד 19: אנשים עם מש"ה צריכים לקבל בדיוק את אותן הזכויות כמו אנשים ללא מש"ה
"גרים איתם בשכונה"	היגד 20: אני אעדיף שלא לגור בשכונה שבה חיים אנשים עם מש"ה
"לא ברור אם השאלה היא על ידעתי על מה שקורה בפועל או מה שצריך להיות לדעתי"; "אי אפשר להתעלם מהמציאות, זה נכון, קיומם של מוסדות כאלו לצערי מורידים את ערך הדירות וחבל שכך" "הדבר נכון בוודאות אבל אינני רוצה שיהיה כך"; "מסייג את שאלה 21- זה לדעתי המצב הנתון, לא משאלת לב, אלא בהסתמך על מחאות אזרחים לעניין וכו"; "כיום המצב הוא כזה אך זה לא אמור להיות ככה"; "בפועל בגלל סטיגמות כן, לדעתי לא זה לא צריך להיות ככה"; "לצערי בחיפוש דירה לאקי"ם גיליתי שבשביל הרבה אנשים כך הדבר"; "במסגרת עבודתי באקי"ם, בחיפוש דירה חדשה לדיירים, היו בעלי דירה שלא היו מוכנים להשכיר לבעלי מש"ה. עצוב"; "אני לא תומכת בכך אבל זו העובדה בשטח. סבא שלי היה בעברו שמאי מקרקעין ולצערי קיומם של מוסדות כאלו מפחית מערך הדירות באזור"; "העובדה בשטח היא שמפחית את הערך אך זה לא צריך להיות כך לדעתי"; "זה לא צריך להיות ככה אבל לדעתי זה קורה";	היגד 21: קיום מוסדות ושירותים לאנשים עם מש"ה בשכונה מסוימת מפחית מערך הבתים באותה שכונת מגורים
"חשה חמלה"; "אני חשה רצון לעזור להם לעשות משהו אבל לא לעזור בכך שאעשה במקומם"; "לא במובן של רחמים";	היגד 22: כשאני רואה אנשים עם מש"ה אני חשה/רצון לעזור

<p>" לא יודעת, עדיין לא פגשתי אדם עם מש"ה בתפקוד גבוה"; "לא יודעת".</p>	<p>היגד 24: אנשים עם מש"ה ברמת תפקוד גבוהה, יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת</p>
<p>התייחסויות כלליות בנוגע לשאלון עצמו</p>	
<p>"כמו כל אוכלוסיה התייחסות למש"ה כמקשה אחת אינה נכונה ויש להתייחס לכל פרט בצורה אישית"; "השאלון מתייחס לאנשים עם מוגבלות שכלית קלה או בינונית וייתכן כי לא התייחסתי בדיוק לאוכלוסייה זו אלא לאוכלוסייה עם רמת פיגור קשה הרבה יותר"; "כל ההיגדים מתייחסים לפן האישי והפרטי של אנשים עם מש"ה- סימנתי את רמת הסכמתי אך חשוב לי לציין שמאוד תלוי ברמת המש"ה. אדם היכול לנהל עצמו באופן עצמאי לגמרי הוא אדם שיעשה זאת אך ללא כל חיזוק אך יש כאלה שאם ניתן להם להיות עצמאיים לגמרי הם עלולים לפגוע בעצמם וכאן נכנס מקום העזרה לזולת"; "השאלון פחות מתייחס לרמות שונות של מש"ה שלרוב התשובות יכולות להיות רלוונטיות וגם במקומות מסוימים לא רלוונטיים"; "מש"ה הוא תחום רחב של מוגבלות וקשה להכליל בחלק מהשאלות (למשל 3, 4); "יש רצף מאוד גדול של רמות המגבלה השכלית התפתחותית, חלקם יכולים להיות עצמאיים יותר וחלקם פחות, לכן קשה מאוד לענות על השאלון באופן גורף"; "ישנו ספקטרום רחב לגבי הגדרת אנשים עם מש"ה. לכן בחלק מההיגדים קשה לתת תשובה ברורה וחד משמעית"; "מאחר ומש"ה זו הגדרה מאוד רחבה חלק מההיגדים לא בהכרח צריכים לקבל ניקוד ספציפי. לדוגמה ניהול כספים- אצל חלק זה יכול להיות 6 ואצל חלק 3 או 4"; "השאלות הינן כלליות והכל תלוי ברמת התפקוד של האדם עם מש"ה. באופן כללי אני חושבת שהם יכולים להיות משולבים בחברה ולעבוד כמו אנשים ללא מש"ה בהתאם לרמת התפקוד"; "יש לי ניסיון בתחום המוגבלות השכלית וקשה לענות על השאלון מכיוון שקשת המוגבלות השכלית מאוד רחבה והרמות שונות. השאלות הללו תלויות ברמת האנשים. לדוגמה ישנם אנשים בתפקוד גבוה שיכולים לנהל עניינים כספיים וישנם אנשים ברמה נמוכה אשר לא מסוגלים כלל"; "קשה היה לענות על השאלון עקב אי ידיעת רמת המוגבלות ישנם מוגבלות שכלית נמוכות שבהם המוגבלות כמעט אינה מורגשת ולכן ישנה התנהלות רגילה לחלוטין וישנם ההפך הגמור"; "אנשים בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית מצויים על רצף משתנה, אשר מתחיל מתפקוד נמוך הדורש סיוע וליווי צמוד ועד לאנשים בעלי תפקוד גבוה, ולכן הקשת מאוד רחבה"; "שאלות אלו כלליות מדי, הקשת של מש"ה רחבה מאוד" "שאלות מסוימות תלויות ברמת המש"ה- שינן שאלות רבות בשאלון שהייתי מדרגת אחרת לפי רמת התפקוד והרמה השכלית, לדוגמה אחריות על כספים, קשר זוגי, השגחה מתמדת; "יש רמות מאוד שונות של מש"ה ולכן אם היה דירוג התשובות שלי היו אחרות"; "היגדים מסוימים (2, 4, 8, 11, 19, 22) תלויים לדעתי בסוג הפגיעה וחומריתה"; "התשובה לכל השאלות היא תלוית אדם! לא ניתן לבצע הכללות כאלו על אוכלוסייה שלמה, לקויה או בריאה!"; "חשוב לציין שתלוי ביכולת הספציפית של כל אחד ואחד" (צוין גם ספציפית בהיגדים 3,4); "ראוי לציין שחלק מההיגדים התשובה צריכה להיות בהתאם למסוגלות של אותו אדם מבחינת התפקוד והיכולת האישית המותאמת לו. כמו בהיגדים 1, 3, 4 ועוד"; "זה תלוי ברמת התפקוד! אני התייחסתי לרמת תפקוד גבוה"; "יש שאלות שהתשובה עליהן היא מעבר לסימון כיוון שלדוגמה סעיף 1 תלוי בעבודה, שכל אחד מתחבר למשהו שונה ולא דווקא יאהבו את העבודה שנתנו להם. גם סעיפים 3 ו-4 ציינה תלוי".</p>	<p>קושי לענות על השאלון בשל ההגדרה הרחבה וטווח רמות התפקוד של אנשים עם מש"ה</p>
<p>" היות ואין לי היכרות עם אנשים הלוקים במש"ה, ישנן שאלות שאת התשובות איני יודעת את התשובה"; "רוב התשובות שסימנתי 4 זה בעיקר מציין שאני לא יודעת, כלומר שלא ידעתי מה לסמן. אולי היה כדאי להוסיף טור נוסף שניתן יהיה לסמן כשלא יודעים/לא בטוחים לגבי התשובה"; "הרבה תשובות להרבה שאלות הן ספקולטיביות לחלוטין, בין היתר בגלל שאין לי מושג מה נחשב למוגבלות קלה, מה לבינונית ומה לקשה"; "מידת ההיכרות שלי בעיקר עם pdd קל יחסית עם הרצף"; "יש</p>	<p>קושי לענות על השאלון בשל חוסר ידע קודם בתחום המש"ה</p>

<p>תשובות שלא ידעתי איך לענות כי נחשפתי לאנשים עם מש"ה ברמת מוגבלות מסוימת אז אני לא יודעת אם נכון להם להחזיק מפתח לחדר או לנהל עניינים כספיים. ההתייחסות היא לפי אנשים שראיתי ולא אנשים שאינני מכירה"</p>	
<p>"השאלות מאוד רלוונטיות ומוגעות בנושאים חשובים לעצמאות, פנאי, חברה ויחס החברה לאנשים עם מש"ה"; "יישר כוח על פועלכם הרב"; "לא כל אדם עם מש"ה יכול לעשות הכל, אבל ללא ספק יכולים לעשות יותר ממה ש"נותנים" להם לעשות".</p>	<p>התייחסויות חיוביות</p>
<p>"חלק מהידע שלי לגבי אנשים עם מש"ה נובע מההתנדבות איתם, הכוללת נגיעה בחיי היום יום שלהם";</p>	<p>ניסיון אישי בתחום המש"ה לפני הקורס</p>
<p>"הצטערתי להיחשף לכך שאנשים עם מש"ה מתגוררים יחד עם אנשים עם בעיות נפשיות קשות, כגון סכיזופרניה, בייחוד אישה עם פיגור קל-בינוני, והתפלאתי על כך"; "עבדתי במשך שנתיים בהוסטל ברחובות, נהייתי מכל רגע. הוקסמתי מאיכות האוכלוסייה הגרה בבית זה. עד עכשיו זכורה לי חוויה חיובית ביותר מהמפגשים איתם. הם מיוחדים וראויים לעזרה ולהערכה יותר מכל אדם אחר. יישר כוח לכם ושאו ברכה לעולמים בסיוע לאוכלוסיה זו"; "לפני שנולדה לי הבת מש"ה לרוב השאלות הייתי עונה אחרת כולל רתיעה, לצערי הרב"</p>	<p>התייחסויות אישיות</p>
<p>"מפגרים לא מודעים תמיד לטובתם האובייקטיבית ואדם מבוגר עם הגיון יכול לסייע בכך: בכלכלה בתזונה בהתארגנות במרחב"; "שיהיה יותר מרווח בין ההיגדים כי זה מבלבל"</p>	<p>אחר</p>
<p>התייחסויות כלליות בנוגע לשאלון ולקורס לאחר סיומו</p>	
<p>"אחרי הקורס והסיור בבית נופש הרבה בורות ודעות קדומות שהחזקתי בהם הלכו וקטנו"</p>	<p>הפחתת הרתיעה ושינוי בעמדות לאחר הקורס</p>
<p>"הקורס היה מושלם, והמפגש עם אוכלוסיות מיוחדות היה מרתק ותורם במיוחד, יישר כוח"; "הקורס תרם לידיעותיי על אוכלוסיית מש"ה, דברים שלא ידעתי לפני"; "הסיורים (בית נעם והגלריה) וההרצאות חוץ תרמו מאוד למטרה של הקורס ועזרו לי לראות את הדברים בשטח ולהתחבר מאוד".</p>	<p>התייחסויות חיוביות לקורס ותרומתו</p>
<p>"עצוב שאתם עושים שאלון כזה, זה אומר שהם לא באמת משולבים שיש לכם צורך לעשות את השאלון הזה"</p>	<p>התייחסויות שליליות</p>

*כחול=הערות שהתקבלו בשאלון לפני, אדום= הערות שהתקבלו בשאלון אחרי

נספח 4: שכיחויות ואחוז כלל המשיבים שענו על השאלונים (לפני ואחרי כל קורס)

מס' משתתפים בקורס	מספר המשיבים "לפני" הקורס	% המשיבים "לפני" הקורס	מספר המשיבים "אחרי" הקורס	% המשיבים "אחרי" הקורס	סה"כ שהשיבו על שני השאלונים	% המשיבים על שני השאלונים	
91	76	83.52%	67	73.63%	52	57.14%	הטיפול באדם עם מש"ה- אוני' אריאל
70	54	77.14%	30	42.86%	21	30.0%	תזונה של אנשים עם צרכים מיוחדים- העברית רחובות
67	62	92.54%	27	40.3%	22	32.84%	סגור עצמי- סדירים- מכללת גבעת וושינגטון
60	52	86.67%	44	73.33%	43	71.67%	מיומנויות התערבות בגישת למידה משתפת ריפוי בעיסוק- אוני' חיפה
30	18	60.0%	16	53.33%	11	36.37%	מוגבלות שכלית התפתחותית ונגישות קוגניטיבית- מכללת אורנים
30	30	100%	15	50.0%	12	40.0%	חינוך לאומנות ויצירתיות בקרב מש"ה- מכללת בית ברל
25	15	60.0%	15	60.0%	6	24.0%	סגור עצמי- סמינר הלכות בית יעקב
20	19	95.0%	9	45.0%	8	40.0%	סגור עצמי- הסבה- מכללת גבעת וושינגטון
20	12	60.0%	12	60.0%	7	35.0%	דרכי התערבות עם אנשים עם מש"ה ומשפחותיהם- האוני' העברית
16	16	100.0%	14	87.5%	14	87.5%	היבטים פסיכוסוציאליים- אוני' בר אילן
16	15	93.75%	13	81.25%	12	75.0%	סמינר התערבות מש"ה כאתגר ייחודי להתערבות בעו"ס- מכללת צפת
16	12	75.0%	15	93.75%	11	68.75%	אבחנה כפולה- אוני' חיפה
15	8	53.33%	3	20.0%	1	6.67%	האסתטיקה של המוגבלות השכלית- בצלאל
15	13	86.67%	13	86.67%	11	73.33%	מיזמים חברתיים עסקיים לשילוב תעסוקתי של בעלי מוגבלויות- אוני' בן גוריון

91.67%	11	91.67%	11	100.0%	12	12	סטודיו תכנון מבנה לאנשים עם מש"ה- הטכניון
28.83%	145	32.01%	161	43.14%	217	503	סה"כ

נספח 5: התפלגות דירוגי הסטודנטים (לפני ואחרי הקורס) על היגדים הנוגעים לגורם
"זכויות ומסוגלות"

תת-תחום	ההיגד	כלל לא מסכים (1)	(2)	(3)	(4)	(5)	מסכים במידה רבה מאוד (6)	ממוצע (וסטיית תקן)
תעסוקה	אנשים עם מש"ה יכולים לעבוד בעבודה שתהיה מספקת ומהנה עבורם	-	-	5.6%	8.5%	31.0%	54.9%	5.35 (0.86)
	לאנשים עם מש"ה יש שאיפות מקצועיות להתקדם בעבודתם כמו יתר האנשים	-	5.7%	15.7%	17.1%	27.1%	34.3%	4.69 (1.26)
	אנשים עם מש"ה ברמת תפקוד גבוהה, יכולים לעבוד בעבודה עם הכנסה קבועה	-	-	1.4%	7.0%	25.4%	43.7%	5.01 (1.06)
עצמאות	אנשים עם מש"ה יכולים לנהל באופן עצמאי עניינים כספיים בחיי היום יום	5.6%	22.5%	33.8%	21.1%	15.5%	1.4%	3.23 (1.18)
	אנשים עם מש"ה צריכים להיות שותפים בקביעת תזונתם	1.4%	2.9%	12.9%	25.7%	24.3%	32.9%	4.67 (1.22)
	אנשים עם מש"ה צריכים להיות שותפים לעיצוב המרחב בו הם חיים	-	-	2.9%	10.0%	25.7%	61.4%	5.47 (0.80)
פרטיות	אנשים עם מש"ה צריכים להחזיק במפתח לחדרם ו/או ארונם הפרטי	4.3%	1.4%	5.6%	9.9%	32.4%	36.6%	4.80 (1.27)
חברה	אנשים עם מש"ה יכולים ליהנות מפעילות פנאי גם בחברת אנשים ללא מש"ה	-	1.4%	-	5.6%	23.9%	60.6%	5.37 (0.96)
	אנשים עם מש"ה מסוגלים להפיק תועלת והנאה מלמידה של משהו חדש	-	-	1.4%	7.0%	28.2%	63.4%	5.54 (0.69)

5.33 (0.93) 5.53 (0.83)	57.1%	24.3%	14.3%	2.9%	1.4%	-	אנשים עם מש"ה ברמת תפקוד גבוהה, יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת	זוגיות
4.78 (1.17) 4.86 (1.22)	29.6%	42.3%	9.9%	12.7%	5.6%	-	אנשים עם מש"ה יכולים לנהל קשר זוגי	
4.56 (1.16) 4.45 (1.42)	23.9%	31.0%	28.2%	12.7%	2.8%	1.4%	אנשים עם מש"ה יכולים לנהל יחסים אישיים רומנטיים כמו כולם	
5.61 (0.84) 5.68 (0.69)	73.2%	19.7%	4.2%	1.4%	-	1.4%	על אף המוגבלות, אנשים עם מש"ה יכולים להיות מאושרים	
5.16 (1.20) 5.52 (0.81)	50.7%	31.0%	9.9%	4.2%	-	4.2%	אנשים עם מש"ה יכולים להיות מועילים לחברה	
5.24 (1.27) 5.02 (1.54)	63.2%	16.2%	14.7%	-	1.5%	4.4%	אנשים עם מש"ה צריכים לקבל בדיוק את אותן הזכויות כמו אנשים ללא מש"ה	
4.97 (0.59) 5.15 (0.57)							סה"כ גורם זכויות ומסוגלות	השתלבות בקהילה

* כחול=שאלון לפני, אדום=שאלון אחרי

נספח 6: התפלגות דירוגי הסטודנטים (לפני ואחרי הקורס) על היגדים הנוגעים לגורם
"סביבת חיים/השגחה"

ההיגד	כלל לא מסכים (1)	(2)	(3)	(4)	(5)	מסכים במידה רבה מאוד (6)	ממוצע (וסטיית תקן)
אנשים עם מש"ה חייבים להיות תחת השגחה מתמדת	7%	9.9%	33.8%	28.2%	14.1%	7%	3.53 (1.26)
	4.2%	15.5%	31.0%	32.4%	8.5%	8.5%	3.51 (1.23)
לאנשים עם מש"ה טוב יותר להיות בסביבה של אנשים כמוהם	8.5%	15.5%	31.0%	33.8%	9.9%	1.4%	3.25 (1.14)
	11.3%	15.5%	29.6%	35.2%	7%	1.4%	3.15 (1.17)
סה"כ גורם סביבת חיים/השגחה							3.39 (0.99)
							3.33 (0.87)

כחול=שאלון לפני, אדום=שאלון אחרי

נספח 7: התפלגות דירוגי הסטודנטים (לפני ואחרי הקורס) על היגדים הנוגעים לגורם
"התבוננות פנימית"

ההיגד	כלל לא מסכים (1)	(2)	(3)	(4)	(5)	מסכים במידה רבה מאוד (6)	ממוצע (וסטיית תקן)
כשאני רואה אנשים עם מש"ה אני חש/ה רתיעה	44.3%	28.6%	11.4%	7.1%	7.1%	1.4%	2.09 (1.32)
	45.1%	31.0%	14.1%	1.4%	5.6%	2.8%	2.01 (1.28)
אני אעדיף שלא לגור בשכונה שבה חיים אנשים עם מש"ה	82.9%	10.0%	-	2.9%	1.4%	2.9%	1.39 (1.08)
	84.5%	2.8%	7.0%	2.8%	1.4%	1.4%	1.39 (1.01)
קיום מוסדות ושירותים לאנשים עם מש"ה בשכונה מסוימת מפחית מערך הבתים באותה שכונת המגורים	50.7%	21.1%	11.3%	2.8%	5.6%	8.5%	2.17 (1.61)
	57.7%	8.5%	9.9%	14.1%	7.0%	2.8%	2.13 (1.53)
סה"כ גורם התבוננות פנימית							5.12 (0.94)
							5.16 (0.87)

כחול=שאלון לפני, אדום=שאלון אחרי

שינוי עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית

בקרוב משתלמי קורסי
קרן שלם

תוכן עניינים

36.....	רציונל ומטרת ההערכה.....
37.....	כלי ההערכה.....
38.....	המדגם ואופן איסוף הנתונים.....
38.....	תיאור משתתפי ההערכה.....
40.....	ממצאים.....
46.....	מסקנות והמלצות.....
47.....	נספחים.....
	נספח 1- עשרת ההיגדים הנבחרים להערכה מתוך 'שאלון עמדות אודות איכות חייהם של אנשים עם מש"ה למשתתפים בקורסים של קרן שלם'.....
48.....	
49.....	נספח 2- שכיחות ואחוז כלל המשיבים שענו על השאלונים (לפני ואחרי כל קורס).....

רציונל ומטרת ההערכה

קרן שלם בשיתוף עם השירות בקהילה (האגף לטיפול באדם עם מש"ה), יוזמים ותומכים בקורסים בתחומים שונים, המכוונים להקנות לאנשי מקצוע לעתיד או בהווה ידע ממוקד אודות צרכים ומענים אפשריים של אנשים עם מש"ה בתחום עיסוקם. הערכה זו באה לבחון את יעילות העשייה בערוץ זה תוך התמקדות בנושא של **שינוי עמדות** ביחס לאיכות חייהם של אוכלוסיית האנשים עם מש"ה, בעקבות השתתפות בקורסים אלו.

כלי ההערכה

שאלון לבחינת עמדות כלפי חייהם של אנשים עם מש"ה (הועבר לפני ואחרי הקורס) - השאלון כלל שני חלקים:

חלק א' – מספר שאלות רקע

חלק ב' – שאלון עמדות כלפי אנשים עם מש"ה – כולל 27 היגדים הבודקים עמדות בתחומי תוכן רלוונטיים לעולם המש"ה (כגון: תעסוקה, עצמאות, פרטיות, למידה, חברה, זוגיות, השתלבות בקהילה ועוד). במחקר הנוכחי, נעשה שימוש בשאלון שפותח על ידי צוות מיחידת המחקר של בית איזי שפירא בשנת 2014 ([להלן קישור לדו"ח המסכם של פיתוח שאלון זה](#)) אך בשל מגבלות שנמצאו בשאלון נבחרו רק 10 היגדים שהוגדרו כהיגדים "טובים" מבחינת איכותם הפסיכומטרית, מבחינת ניסוחם ומבחינת תגובות המשיבים אליהם (10 ההיגדים שנבחרו מופיעים בנספח 1). השאלון בנוי על סולם ליקרט בין 4 דרגות (=1 כלל לא מסכים, ועד 4 =מסכים במידה רבה מאוד). על בסיס 10 ההיגדים שנבחרו, נותחו ויוצגו בדו"ח זה תוצאות השינוי שחל בעמדות המשתתפים.

המהימנות הכללית שחושבה לנתוני הערכה זו עבור עשרת ההיגדים שנבחרו, מוצגת בלוח הבא:

מהימנות כללית	N מס' המשיבים ²	
0.65	54	שאלון "לפני"
0.58	58	שאלון "אחרי"

הערות המשתתפים בנוגע לשאלון (נכתבו על ידי המשיבים על גבי השאלונים): משיבה אחת ציינה כי כל דירוגי ההיגדים מבחינתה נענו ביחס לכלל האנשים עם מש"ה, אך לדעתה היחס צריך להשתנות בהתאם לכל אדם באופן ספציפי ויכולותיו. בהמשך לכך, בהיגד 25- "יש לאפשר לאדם עם מש"ה להחזיק במפתח לחדרו ו/או ארונו הפרטי"- עלו 2 התייחסויות דומות המביעות כי סוגיה זו תלויה בכל אדם ואדם.

המדגם ואופן איסוף הנתונים

שאלוני העמדות – שאלונים אלו הועברו בשנת תשע"ז רק במדגם של קורסי הכשרה (9 מתוך 43 קורסים). השאלונים מולאו באופן ידני על-ידי משתתפי הקורסים במפגש הראשון והאחרון של הקורס. המנחים העבירו למשתלמים את השאלונים והחזירו אותם מלאים לקרן שלם. יחידת 'מכלול' של קרן שלם קיבלה את השאלונים, הזינה את הנתונים וניתחה אותם. להלן רשימת 9 הקורסים שנבחרו למדגם ההערכה:

1. מפגשים מקצועיים למנהלי מרכזי יום טיפוליים סיעודיים - ארצי - מגיד מחזור א'
2. מפגשים מקצועיים למנהלי מרכזי יום טיפוליים סיעודיים – ארצי - מגיד מחזור ב'
3. הכרות עם ההתפתחות המינית חברתית של האדם עם מש"ה - מחוז דרום - טראמפ
4. תהליכי תקשורת ותת"ח - מחוז צפון - טראמפ
5. תראו אותי - רותי טרבס - מע"ש קרית גת
6. תהליכי תקשורת ותת"ח - מחוז ירושלים - טראמפ
7. סנגור עצמי – תלמים - מגידו
8. התערבות מכילה - שיח סוד
9. הכרות עם עולם המש"ה - מזרח ירושלים - מגיד.

תיאור משתתפי ההערכה

מדגם משיבים בשאלוני העמדות

בלוח 2 שבהמשך יוצגו מדגם הקורסים שבהם נבחנו **עמדות** של המשתלמים כלפי אנשים עם מש"ה, לפני ואחרי הקורס. תיאור מפורט של כמות ממלאי השאלונים לפני ואחרי הקורס, מתוך הקורסים שנבחרו, מופיע בנספח 2. כפי שניתן לראות בלוח 2 ובנספח 2, 168 ממשתתפי הקורסים ענו על שאלון "לפני", 135 ממשתתפי הקורסים ענו על שאלון "אחרי", ו 89 ממשתתפי הקורסים, המהווים כ-10% מכלל המשתתפים בקורסים השיבו הן על שאלון ה"לפני" והן על שאלון ה"אחרי", והם אלה שהוכנסו לניתוח הנתונים שבחן את השינוי שחל בתפיסות המשתלמים ביחס לחיים של אנשים עם מש"ה.

לוח 2 – כמות המשתלמים שהשיבו על שני השאלונים (לפני+ אחרי הקורס) מתוך כלל המשתתפים
בתשעת הקורסים שנדגמו:

שם הקורס	מספר המשתתפים בקורס	סה"כ שהשיבו על שני השאלונים (לפני ואחרי)	% הממלאים את שני השאלונים (לפני ואחרי) מתוך כלל המשתתפים בקורס
הכרות עם עולם המש"ה- מזרח ירושלים- מגיד	30	18	60.0%
תהליכי תקשורת ותת"ח- מחוז צפון- טראמפ	30	18	60.0%
תהליכי תקשורת ותת"ח- מחוז י-ם- טראמפ	25	13	52.0%
הכרות עם ההתפתחות המינית חברתית של האדם עם מש"ה- מחוז דרום- טראמפ	45	2	4.4%
מפגשים מקצועיים למנהלי מרכזי יום טיפוליים סיעודיים- ארצי- מגיד מחזור א'	25	12	48.0%
מפגשים מקצועיים למנהלי מרכזי יום טיפוליים סיעודיים- ארצי- מגיד מחזור ב'	26	8	30.8%
תראו אותי-רותי טרבס- מע"ש קרית גת	20	2	10.0%
סגור עצמי- תלמים- מגידו	15	8	53.3%
התערבות מכילה- שיח סוד	15	8	53.3%
סה"כ	231	89	38.5%

אחוז ההשבה הכללי על שאלוני העמדות לפני ואחרי הקורסים שנבחרו, קרוב ל- 40% (מתוך 231 משתתפים בקורסים שנבחרו, השיבו 89 משתתפים).

ממצאים

אופן ניתוח הנתונים והצגת הממצאים:

ראשית, חושבו ויוצגו התפלגויות דירוגי מדגם המשיבים בעשרת ההיגדים שנבחרו לייצג את העמדות כלפי מש"ה (שכיחויות ב- % , ממוצעים וסטיות תקן) לפני הקורס ולאחריו, וכן הממוצע הכללי (לאחר היפוך ההיגדים ההפוכים).

שנית, בחנו את השינוי בדירוגי כל אחד מהמשיבים על ידי השוואה בין הדירוג שניתן לכל היגד בתחילת הקורס לבין הדירוג שניתן בסופו, ואפיינו את השינוי שחל באמצעות 5 קטגוריות: לא חל שינוי, שינוי מתון לחיוב (פער של דרגה אחת לטובה בשאלון סוף קורס), שינוי קיצוני לחיוב (פער של 2 ומעלה דרגות לטובה בשאלון בסוף הקורס), שינוי מתון לשלילה (פער של דרגה אחת לשלילה בשאלון סוף קורס) ושינוי קיצוני לשלילה (פער של 2 ומעלה דרגות לשלילה בשאלון סוף הקורס). התפלגות אחוז המשתלמים שנמצאו בכל אחת מקטגוריות עבור כל היגד – מוצגת אף היא בטבלה בפרק זה.

שלישית, נותחו והוצגו תשובות המשיבים בשאלון "אחרי הקורס", ביחס לשאלה סובייקטיבית שהוצגה להם המתייחסת לשינוי שחל בתפיסותיהם בעקבות הקורס.

התפלגות הדירוגים בהיגדים השונים

להלן לוח 3 המציג את התפלגות דירוגי המשיבים (ב- % וממוצעים) לפני ואחרי הקורס (יש לשים לב כי חלק מההיגדים בעלי עמדה שלילית ולכן בהיגדים אלו ממוצע גבוה משקף עמדה שלילית ואילו ממוצע נמוך משקף עמדה חיובית כלפי מש"ה), ולאחריו לוח 4 המתייחס לשינוי שחל בדירוגים של כל אחד מהמשיבים שהשתתפו בקורס.

לוח 3: התפלגות דירוגי המשיבים (לפני ואחרי הקורס) (N=89)

ההיגד	כלל לא מסכים (1)	(2)	(3)	מסכים ביותר (4)	ממוצע (וסטיית תקן)
אדם עם מש"ה יכול לעבוד בעבודה מספקת ומהנה	8.1%	9.3%	20.9%	61.6%	3.36 (0.96)
	2.3%	4.6%	17.2%	75.9%	3.67 (0.68)
לאדם עם מש"ה חשובים צרכים אסתטיים בסביבת המגורים שלו	5.6%	18.0%	28.1%	48.3%	3.19 (0.93)
	6.9%	17.2%	20.7%	55.2%	3.24 (0.98)
אדם עם מש"ה יכול ורוצה לשתף פעולה בשמירה על תזונתו, משקל גופו ובריאותו	5.6%	27.0%	37.1%	30.3%	2.92 (0.89)
	4.6%	14.9%	35.6%	44.8%	3.21 (0.86)

(1.00) 2.38	18.4%	20.7%	41.4%	19.5%	רוב האנשים עם מש"ה אינם בשלים לנהל קשר זוגי*
(0.90) 2.20	9.5%	23.8%	44.0%	22.6%	
(0.90) 2.73	22.1%	37.2%	32.6%	8.1%	אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת*
(0.86) 2.61	12.9%	47.1%	28.2%	11.8%	
(0.79) 1.48	2.3%	11.4%	18.2%	68.2%	אנשים עם מש"ה יכולים להנות מפעילות פנאי רק עם אנשים כמוהם*
(0.84) 1.40	5.8%	5.8%	10.5%	77.9%	
(0.83) 3.47	64.0%	23.6%	7.9%	4.5%	אדם עם מש"ה צריך להיות שותף לעיצוב המרחב בו הוא חי
(0.72) 3.61	73.6%	14.9%	10.3%	1.1%	
(0.82) 3.56	72.4%	16.1%	6.9%	4.6%	פרטיות ותיחום מרחב אישי צריכים להילקח בחשבון בתכנון סביבה של אנשים עם מש"ה
(0.69) 3.62	72.1%	18.6%	8.1%	1.2%	
(0.65) 3.68	76.1%	18.2%	3.4%	2.3%	במפגש עם אנשים עם מש"ה - אני לרוב קשוב/ה ומכיל/ה
(0.67) 3.63	71.3%	23.0%	3.4%	2.3%	
(0.99) 3.15	50.0%	22.1%	20.9%	7.0%	יש לאפשר לאדם עם מש"ה להחזיק במפתח לחדרו/או ארונו הפרטי
(0.81) 3.31	49.4%	35.6%	11.5%	3.4%	
(0.43) 3.17					סה"כ
(0.39) 3.32					

כחול=שאלון לפני, אדום=שאלון אחרי

*היגד שלילי

כפי שניתן לראות בלוח 3, ברוב ההיגדים נראה כי לא חל שינוי משמעותי בין העמדות לפני ואחרי הקורס. בהיגד אחד בלבד נמצאו הבדל מובהק סטטיסטית בין שתי המדידות: אדם עם מש"ה יכול לעבוד בעבודה מספקת ומהנה ($t(84)=-3.241, p=0.02$).

בהסתכלות על הממוצע של כלל ההיגדים, נמצאה מובהקות סטטיסטית ביחס פער בין המדידות לפני למדידות אחרי ($t(87)=-3.518, p=0.001$), כך שממוצע העמדות לפני קורסי ההכשרה (3.17, סטיית תקן 0.43) היה נמוך מממוצע העמדות בסוף הקורס (3.32, סטיית תקן 0.39).

מיפוי השינוי שחל בעמדות המשיבים לאחר הקורס

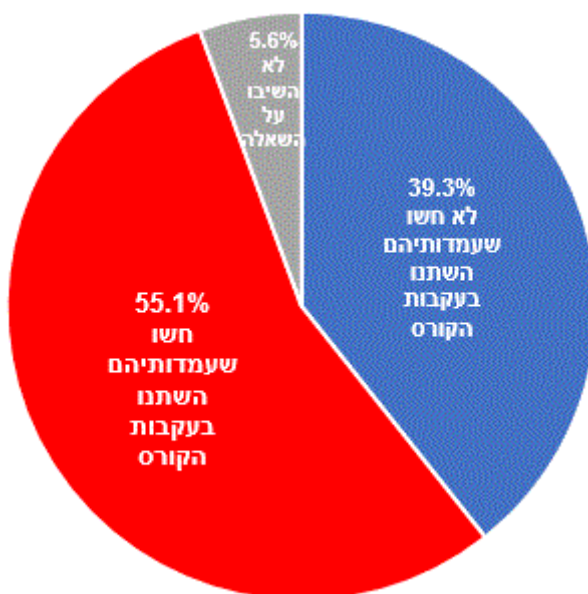
לוח 4 – מיפוי השינוי שחל בדירוגי המשיבים בהיגדים השונים

ההיגד	שינוי קיצוני לרעה	שינוי מתון לרעה	לא חל שינוי	שינוי מתון לטובה	שינוי קיצוני לטובה
אדם עם מש"ה יכול לעבוד בעבודה מספקת ומהנה	1.2%	10.6%	57.6%	18.8%	11.8%
לאדם עם מש"ה חשובים צרכים אסתטיים בסביבת המגורים שלו	4.6%	20.7%	49.4%	18.4%	6.9%
אדם עם מש"ה יכול ורוצה לשתף פעולה בשמירה על תזונתו, משקל גופו ובריאותו	5.7%	14.9%	37.9%	25.3%	16.1%
רוב האנשים עם מש"ה אינם בשלים לנהל קשר זוגי*	8.5%	11.0%	43.9%	24.4%	12.2%
אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת*	4.9%	11.0%	54.9%	26.8%	2.4%
אנשים עם מש"ה יכולים להנות מפעילות פנאי רק עם אנשים כמוהם*	5.9%	5.9%	68.2%	15.3%	4.7%
אדם עם מש"ה צריך להיות שותף לעיצוב המרחב בו הוא חי	3.4%	11.5%	59.8%	18.4%	6.9%
פרטיות ותיחום מרחב אישי צריכים להילקח בחשבון בתכנון סביבה של אנשים עם מש"ה	3.6%	13.1%	64.3%	13.1%	6.0%
במפגש עם אנשים עם מש"ה- אני לרוב קשוב/ה ומכילה	2.3%	14.0%	70.9%	8.1%	4.7%
יש לאפשר לאדם עם מש"ה להחזיק במפתח לחדרו ו/או ארונו הפרטי	3.6%	15.5%	54.8%	14.3%	11.9%
סה"כ	4.3%	12.8%	56.2%	18.3%	8.4%

*היגד שלילי. עבור היגדים שליליים, שינוי לטובה חל כאשר הממוצע אחרי הקורס היה נמוך מהממוצע לפני הקורס ואילו שינוי לרעה הוגדר כאשר הממוצע אחרי הקורס היה גבוה מהממוצע לפני הקורס.

כפי שניתן לראות בלוח 4, מרבית המשיבים (56.2%) לא שינו את עמדתם לגבי רוב ההיגדים לפני ואחרי הקורס. כ- 17% מהמשיבים שינו את עמדתם לרעה לאחר הקורס וכ- 27% מהמשיבים שינו את עמדתם לטובה לאחר הקורס.

התייחסות אישית לשינוי בעמדות כלפי אנשים עם מש"ה בעקבות הקורס

49 מהמשיבים (כ-55%) ציינו כי עמדותיהם כלפי אנשים עם מש"ה השתנו בעקבות הקורס (ראה שכיחות התייחסויות המשיבים לפי נושאים ופירוט התייחסויותיהם בלוח 5), לעומת 38 משיבים (כ-39%) שציינו שעמדותיהם לא השתנו. השינוי העיקרי בעמדות שצוין על ידי המשיבים הוא בהרחבת הבנת ההתנהגות והמוגבלות של אנשים עם מש"ה, היכולת והרצון להכיל אותם. בדומה לכך, עלו מספר התייחסויות הנוגעות בשיפור ההתמודדות מול אנשים עם מש"ה במסגרת העבודה, בעיקר ביכולת לתקשר עמם וכן לקדמם ולשלבם בחברה. במקביל, עלו התייחסויות לגביי המסוגלות העצמית של אנשים עם מש"ה, קידום זכויותיהם וטיפוח המראה החיצוני. לבסוף, עלו גם התייחסויות כיצד הקורס חיזק את היכולות האישיות במסגרת העבודה עם אנשים עם מש"ה.

זאת ועוד, 3 מהמשתלמים אשר סימנו כי לא חל שינוי בעמדותיהם, ציינו כי עמדותיהם ורגשותיהם היו חיוביים עוד לפני הקורס ("הכיתה הספציפית שלי היא מש"ה+ סידורי קשה. אז זה לא חזש אי! אני אוהבת אותם מאוד ולכות בשבילי אעבוד איתם". "הקורס עזר לי להבין אבל לא שינה באופן כלשהוא את הפקפת עולמי בנושא". "לא השתנו בכלל. אף פעם לא נפתעתי ותמיד יזעתי שיש להם רצונות ורצויות").

לוח 5 – התייחסויות מילוליות לשינוי בעמדות בעקבות הקורס – לפי חלוקה לקטגוריות

שכיחות	פירוט התייחסויות
10	<p>הרחבת ההבנה, האמפתיה וההכלה כלפי אנשים עם מש"ה</p> <p>"להבין שיש הבנה מאחורי כל פעולה או מעשה של האדם עם מש"ה, לנסות להבין אותה ולפעול לפיה ותמיד לנסות ולהכיל את הקושי לא ממקום של שיפוטיות"; "למדתי לראות עד כמה יש להם עולם אדיר שמסתתר בפנים"; "אני מבינה שהתנהגויות מסוימות שלהם לא באות סתם אלא יש לכל התנהגות סיבה ואני רק צריכה לחשוב מהי הסיבה ולבוא לקראת הכי שאפשר לעזור להם"; "לדעת שמאחורי כל התנהגות יש סיבה והם זקוקים למשהו בהתנהגות הזאת"; "יותר קשוב לבקשות ולרצונות גם אם לא מסתדרים עם סדר היום של הקבוצה"; "הבנה ממש גבוהה למוגבלותם ובעקבות זו ניהול סיכונים, שמירה ותמיכה רבה יותר"; "הבנתי שאנשים עם מש"ה הם אנשים שיש להם רצונות וצרכים. רק שהם בניגוד לבני האדם התקינים, לא מסוגלים לבטא זאת ואנו במקום לדחות אותם צרכים להכיל אותם"; "התחלתי להתקרב להם יותר, להיכנס עמוק לתוך המחשבות, הצרכים והרגשות שלהם"; "מבחינת תקשורת יחס טוב. הם אנשים רגילים חוץ למצבו ומחלה שלו. אנחנו בעבודה בשבילם ובשביל לקדם אותם ולעזרתם ובקשתם. תקשורת הבנה וסבלנות. תקשורת לדעת על מחשבות שלהם ומה רוצים אפילו מתנועה או מסימן"; "למדנו גם את הגורמים לפגיעה עצמית- זה נתן לי הסתכלות אחרת עליהם, הסתכלות יותר מובנית על מעשיהם".</p>
7	<p>שיפור ההתמודדות התקשורתית מול אנשים עם מש"ה במסגרת העבודה</p> <p>"התחנתי לי במיוחד העניין שהמחויבות שלנו היא לתת לכל אחת ואחד את אפשרות הביטוי. עלינו להנגיש את האפשרות להביע את עצמם בכל רגע ורגע"; "ללמוד ולדעת איך לגשת אליהם בצורה יותר ברורה ונכונה. לדעת להקשיב יותר ולהבין יותר"; "השתנה בקשר לתקשורת. שיש הרבה דרכים להבין את הבקשות שלהם וללמוד וללמד אותם שזכותם לחיות כמו כולם"; "אחרי הקורס יש לי יותר כלים באיך לתקשר ולפנות לחניכים אצלנו במרכז וגם שכל אחד מהחברה עם מש"ה יכול לתקשר רק חשוב הדרך וכלי התקשורת שאנו בוחרים ומתאימים לו"; "בעקבות הקורס למדתי להעזר ולנסות יותר, הצלחתי לתקשר עם יותר מהקבוצה שלי"; "הבנתי יותר טוב שגם אדם עם מוגבלות שכלית שלא יכול לדבר יכול לתקשר באמצעות ת"ח ולחיות יותר טוב"; "איך לגשת אליהם. יותר סבלנות. פתחתי את הלב יותר. אני נמצאת במקום שכולם מדברים עברית חוץ מדיירת אחת ולא תמיד מבינים אותה או מתייחסים. אבל עכשיו יש תקשורת מדהימה בינינו, מלמדים אותה יותר מילים גם בלוח תקשורת".</p>
5	<p>שיפור בהתמודדות הכללית מול אנשים עם מש"ה</p> <p>"השינוי חל בעקבות השתתפות שלי, כך שלמדתי איך להתמודד עם בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית"; "למידה סביב קידום בעלי המוגבלות, וההתמודדות איתם בצורה נכונה"; "הבנתי בצורה יותר ברורה ונכונה, התחלתי לראות את הדברים בצורה יותר נכונה"; "בגישה החינוכית"; "למדתי על שילוב בעלי מוגבלות שכלית התפתחותית בחברה, למדתי איך להתמודד איתם ואיך לקבל החלטות".</p>
3	<p>הבנה טובה יותר של יכולות ומסוגלות עצמית של אנשים עם מש"ה</p> <p>"הבנתי יותר שאנשים עם מש"ה יש בהם הרבה פוטנציאל ואפשר להפיק מהם הרבה. למדתי שאפשר לדבר איתם בגובה העיניים ולדרוש מהם יותר כי הם מסוגלים"; "אפילו אנשים עם מש"ה שגם ברמת תפקוד מאוד נמוך, יכולים לתקשר, להנות מהשירותים המוגשים להם"; "הן דומות לעמדותיי לפני הקורס, פשוט חיזקו אותן יותר והוכיחו שהן נכונות, שיש הרבה יכולות מעבר ויכולים להגיע רחוק".</p>
	<p>ידע בנוגע לטיפוח המראה והניקיון של אנשים עם מש"ה</p> <p>"ההסתכלות, בוחנת יותר את החניכים, מקפידה יותר למראה ולניקיון של החניכים"; "אני חושבת עם קצת יותר ידע אפשר לדעת שזה לא משנה אם האדם עם מוגבלות, הבגד והמראה עושים את האדם ולמדתי שאם היו מטפחים אותם יותר היו נראים רגילים".</p>
2	<p>הכרת הזכויות של אנשים עם מש"ה וקידומם</p>

"לדעת בהרחבה איך להתמודד איתם, להכיר את זכויותיהם ואיך להשיג אותה, ולקדם אותם"; "למדתי שיש להם זכויות שוות להשתלב בחברה הכללית, הם רוצים להגיע להגשמה בדיוק כמונו".

3

התייחסויות אישיות

"כשעובדים במשך זמן רב עם אנשים עם משהו מאבד סבלנות ונשכח. הקורס הזה רענן לי את ההרגשה והסבלנות"; "קבלת יציבות מול אנשים אלו, פיזית וגם נפשית, יש מענה לדברים שנראה שאין"; "התחלתי לאהוב את המקצוע שלי כמדריכה. נתן לי בטחון עצמי לעבוד יותר בשבילם, להתחבר איתם, להבין גם אותם".

מסקנות והמלצות

ככלל, המסקנות וההמלצות שעלו בהערכת קורסי ההכשרה היו דומות לאלו שהתקבלו בהערכת קורסי האקדמיה. יתר על כן, אוכלוסיית המשתתפים בקורסי ההכשרה הינם אנשי צוות בתפקידים שונים העובדים עם אוכלוסייה זו באופן שגרתי ועל כן היכולת לשנות בקרבם את התפיסות והעמדות כלפי אוכלוסייה זו – קשה עוד יותר.

במסגרת דיון ועדת כוח אדם בממצאים אלו, עלה הצורך לקיים חשיבה מחודשת לגבי אופן הערכת תרומת קורסי ההכשרה, כאשר המוקד המרכזי צריך להיות התרומה של קורסים אלו לתפקודם העתידי במסגרות מהם הם נשלחו. כלומר, באיזו מידה השפיע הקורס על איכות העבודה של אנשי הצוות, על יחסם למקבלי השירות, על הידע והמיומנויות שרכשו בקורס וכד'.

נספחים

נספח 1- עשרת ההיגדים הנבחרים להערכה מתוך 'שאלון עמדות אודות איכות חייהם של אנשים עם מש"ה למשתתפים בקורסים של קרן שלם'

מסכים ביותר (4)		כלל לא מסכים (1)	ההיגדים
			אדם עם מש"ה יכול לעבוד בעבודה מספקת ומהנה
			לאדם עם מש"ה חשובים צרכים אסתטיים בסביבת המגורים שלו
			אדם עם מש"ה יכול ורוצה לשתף פעולה בשמירה על תזונתו, משקל גופו ובריאותו
			רוב האנשים עם מש"ה אינם בשלים לנהל קשר זוגי
			אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת
			אנשים עם מש"ה יכולים ליהנות מפעילות פנאי רק עם אנשים כמוהם
			אדם עם מש"ה צריך להיות שותף לעיצוב המרחב בו הוא חי
			פרטיות ותיחום מרחב אישי צריכים להילקח בחשבון בתכנון סביבה של אנשים עם מש"ה
			במפגש עם אדם עם מש"ה- אני לרוב קשוב/ה ומכיל/ה
			יש לאפשר לאדם עם מש"ה להחזיק במפתח לחדרו ו/או ארונו הפרטי

נספח 2- שכיחות ואחוז כלל המשיבים שענו על השאלונים (לפני ואחרי כל קורס)

מס' המשתתפים בקורס	מספר המשיבים "לפני" הקורס	% המשיבים "לפני" הקורס	מספר המשיבים "אחרי" הקורס	% המשיבים "אחרי" הקורס	סה"כ שהשיבו על שני השאלונים	% המשיבים על שני השאלונים	
30	27	90.0%	21	70.0%	18	60.0%	הכרות עם עולם המש"ה- מזרח ירושלים- מגיד
30	25	83.3%	23	76.7%	18	60.0%	תקשורת ותת"ח- מחוז צפון- טראמפ
25	19	76.0%	17	68.0%	13	52.0%	תקשורת ותת"ח- מחוז י-ם- טראמפ
45	29	64.4%	18	40.0%	2	4.4%	הכרות עם ההתפתחות המינית חברתית של האדם עם מש"ה- מחוז דרום- טראמפ
25	16	64.0%	17	68.0%	12	48.0%	מפגשים מקצועיים למנהלי מרכזי יום טיפוליים סיעודיים- ארצי- מגיד מחזור א'
26	19	73.1%	15	57.7%	8	30.8%	מפגשים מקצועיים למנהלי מרכזי יום טיפוליים סיעודיים- ארצי- מגיד מחזור ב'
20	9	45.0%	7	35.0%	2	10.0%	תראו אותי-רותי טרבס- מע"ש קרית גת
15	12	80.0%	9	60.0%	8	53.3%	סנגור עצמי- תלמים- מגידו
15	12	80.0%	8	53.3%	8	53.3%	התערבות מכילה- שיח סוד
231	168	72.7%	135	58.4%	89	38.5%	סה"כ